

ภาคผนวก

เนื้อหาหนังสืออ่านนอกเวลา

เมืองไทยจงดึนเถิด

คำนำ

ข้าพเจ้าไม่รู้สึกรว่า ในการที่ข้าพเจ้าจะพูดกับผู้ร่วมชาติของข้าพเจ้าในคราวนี้ มีเหตุจำเป็นที่จะต้องขอโทษอย่างไร และในบัดนี้ข้าพเจ้าก็จะไม่ขอโทษ และข้าพเจ้าหวังใจว่าต่อไปก็จะไม่ต้องให้ขอโทษด้วย

ข้าพเจ้าคาดคะเนว่า ข้อความที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ บางทีจะไม่เป็นที่พอใจแก่คนบางคน แต่คนเหล่านั้นคงไม่ใช่คนไทยแท้ เพราะฉะนั้นการที่เขาจะไม่พอใจนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่รู้สึกหวาดหวั่นประการใด

ข้าพเจ้ารู้ยู่ดีแล้ว ว่าตัวข้าพเจ้าคงจะต้องเป็นเป้าสำหรับหนังสือพิมพ์ฉบับ 1 ซึ่งไม่ต้องออกนาม แสดงโวหารออกความเห็นคัดค้านข้อความที่ข้าพเจ้ากล่าว แต่ข้าพเจ้าก็ชินเสียแล้ว และการที่คัดค้านนี้ ถึงแม้จะมากมายหนักหนาเพียงไร ก็คงจะไม่ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเดือดร้อนได้แท้จริง ถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นจะไม่ตอบโดยยืดยาว ข้าพเจ้าจะมีความประหลาดใจมาก และถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นจะแสดงความเห็นหรือเหตุผล ซึ่งนอกเหนือออกไปจากความเห็นที่เข้าข้างจีนอย่างเก่าตามเคยนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็จะยิ่งประหลาดใจหนักขึ้นอีก

ที่จริงข้าพเจ้าไม่ได้คาดหมายว่าจะได้รับคำตอบอันเป็นแก่นสารพอที่จะลบล้างเหตุผลที่ข้าพเจ้าจะแสดงต่อไปได้ แต่ข้าพเจ้าจะขอให้ท่านผู้อ่านจำความไว้ข้อ 1 ว่า ข้าพเจ้าเป็นคนไทยพูดกับเพื่อนชาวไทยในเรื่องซึ่งเนื่องด้วยประโยชน์สำคัญยิ่งของเมืองไทย อันเป็นปัจจัยแห่งความทรงอยู่แห่งประเทศ ข้าพเจ้าอยากจะใคร่ขอให้ท่านผู้อ่านพิจารณาดูฐานะแห่งผู้ที่คัดค้านข้าพเจ้า ก่อนที่จะฟังความเห็นของเขานั้นโดยจริงจิง ข้าพเจ้าใคร่ขอว่าถ้อยคำของคนซึ่งเป็นไทยโดยกำเนิด เป็นจีนโดยอาชีพะ เป็นอังกฤษโดยทะเบียนนั้น ควรผู้ที่คนไทยแท้จริงจะต้องชั่งน้ำหนักและไตร่ตรองดูให้ถ่องแท้แล้วจึงค่อยเชื่อ บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอดำเนินความตามเรื่องของข้าพเจ้าต่อไป

บทที่ 1

ความหลงอย่างใหญ่

ชนชาวร่วมชาติของข้าพเจ้าทั้งหลายจึงตื่นเกิด ท่านจงแลดูไปให้รอบข้างให้พ้นหลังคาครวเรือนของท่าน ขอให้ท่านพิจารณาดูมหาสงครามที่ทำการอยู่ในยุโรปเวลานี้ ขอให้ท่านแลดูให้ลึกลงไปกว่าการที่เขารบกันเท่านั้น แล้วและหยิบคติซึ่งอาจจะเอามาใช้เปรียบเทียบกับประเทศของเราได้

ในเรื่อง “ยุทธภย” ของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะอธิบายให้เห็นว่า การที่จะละเว้นไม่เกี่ยวข้อกับการรบนั้น ไม่เป็นเหตุที่จะป้องกันมิให้เราต้องได้รับผลร้ายแห่งการสงครามได้ ในบัดนี้ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะให้ท่านรู้สึกว่ เมื่อถึงเวลาที่เกิดสงครามขึ้นแล้ว การที่ท่านจะไว้วางใจในผู้อื่น หรือสิ่งอื่นนอกจากแขนขาของท่านเอง แล้วจะหาสาระอย่างใดมิได้เลย ขอให้ดูประเทศเบลเยียมและนครลุกเซิมเบอร์คเป็นตัวอย่าง ความเป็นกลางแห่งเมืองทั้ง 2 นี้ มหาประเทศก็ได้รับประกันแล้ว แม้ถึงเช่นนั้นก็ดี ทั้ง 2 เมืองนี้ ยังไม่พ้นจากการถูกกองทัพศัตรูย่ำยี นครลุกเซิมเบอร์คนั้นไม่มีกำลังทางทหารอย่างไรเลย จึงต้องสงบเงิบเอามือกอดอกนั่งดูเฉย ๆ ในเมื่อกองทัพเยอรมันได้ยกข้ามแดนและเตรียมการยุทธภายในอาณาเขต และต่อไปยังอาจจะเห็นกองทัพฝรั่งเศสกระทำการดุจเดียวกันอีกก็เป็นได้ ส่วนประเทศเบลเยียมนั้น มีกองทัพซึ่งถึงเล็กก็จริงอยู่แต่มีความกล้าหาญ เพราะทหารล้วนเป็นคนรักชาติบ้านเกิดเมืองนอนของเขาโดยแท้จริง ถึงแม้ว่ามีกำลังน้อยกว่าฝ่ายข้าศึกเป็นอันมาก ก็ยังได้กระทำการสำเร็จเป็นครั้งคราว และในเวลานี้ ก็ยังสามารถทำความลำบากให้แก่เยอรมันซึ่งเปรียบเหมือนมหายักษ์ ฉะนั้นได้ ข้าพเจ้าได้หยิบยกเอาประเทศเล็กทั้ง 2 นี้ขึ้นมากล่าวเป็นอุทาหรณ์เพื่อแสดงความจริงอันแน่นอนแห่งข้อความที่ว่า ชาติทุกชาติย่อมอาศัยความจงรักภักดี เป็นความอันหนึ่งอันเดียวกัน ความกล้าหาญ และความพยายามอันมั่นคงแห่งชนชาวชาตินั้น การที่จะอาศัย หรือหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากข้างอื่นนั้นเป็นความหลงอย่างใหญ่ที่สุด ซึ่งถึงจะลำบากเท่าใด ๆ ก็ตามก็นับว่าเป็นสิ่งซึ่งควรและจำเป็นต้องทำลายเสียให้สูญลงจงได้

ประเทศสยามต้องหวังหากำลังจากชาวไทย อาวุธไทยต้องรักษาแดนไทย และชาติไทยที่จะหวังมั่นคงอยู่ต่อไปได้ ก็ต้องอาศัยกำลังและความรู้สึกรักชาติอันแท้จริงแห่งบุคคลซึ่งเป็นไทย

โดยเฉพาะ ถึงแม้ว่าเราอาจจะได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศในการบำรุงความสมบูรณ์แห่งประเทศเราก็ตี เมื่อถึงเวลายุคเชษฐาแล้ว เราจะไปนั่งอาศัยความอุดมสมบูรณ์แห่งเขานั้น ย่อมจะเป็นความคิดผิดอย่างร้ายแรง ซึ่งอาจนำมาซึ่งภัยอันตรายอันจะชักไปสู่ความพินาศได้

ข้อความตามที่กล่าวนี้ ฟังดูก็เป็นการอวดดีเปล่า ๆ แต่พูดกันตามจริง คำเตือนสติเช่นนี้เป็นของไม่จำเป็นหรือตรงกันข้าม! ข้าพเจ้าคน 1 เห็นว่าเป็นการจำเป็นอย่างยิ่ง และข้าพเจ้าจะขอบรรยายเหตุผลประกอบความเห็นของข้าพเจ้านี้โดยปราศจากอคติทั้งปวง

ความหลงนั้นจะลึกซึ้งปานใด ข้าพเจ้าจะให้ท่านทั้งหลายคาดคะเนเอาเอง เมื่อได้อ่านถึงที่สุดแห่งเรื่องซึ่งจะได้กล่าวต่อไปนี้

ท่านอาจจะได้นึกหรือจะไม่ได้นึกก็เป็นได้ ถึงความจริงข้อ 1 ว่า ในเวลานี้ไทยเราต้องอาศัยชาวต่างภาษาอยู่โดยมาก ในความเป็นอยู่โดยปกติทุก ๆ วันของเรา ข้อนี้เป็นเหตุให้ข้าพเจ้าต้องวิตกอยู่มากถึงนอนไม่หลับ นานมาแล้วข้าพเจ้ามีความปรารถนาที่จะพูดด้วยความจริงใจ แต่มาจนบัดนี้ยังหาได้ประสบโอกาสอันเหมาะไม่

ในเวลาในโลกสงบอยู่ และเมื่อมีคนพอใจที่จะฟังโวหารของพวกนักพูด ซึ่งมีความคิดอย่างศาสนาพระศรีอารยัมมากกว่าที่จะฟังถ้อยคำแห่งผู้ที่มีความคิดเป็นหลักฐานอยู่นั้น ข้าพเจ้าก็ยังไมกล้าพอที่จะพูดออกมาได้โดยตรง เหมือนอย่างที่ข้าพเจ้าจะได้พูดต่อไปในที่นี่ จริงอยู่ข้าพเจ้าได้แต่งเรื่องคล้าย ๆ กับที่จะเขียนนี้มาหลายเรื่องแล้ว เรื่องที่สุดและซึ่งเป็นเรื่องพูดจึ่งที่สุด ก็คือ “พวกยิวแห่งบูรพาทิศ” ตามความจริง ความพยายามของข้าพเจ้าที่เป็นมาแล้วอย่างไร เป็นที่พอใจแห่งท่านทั้งหลายไม่แต่เฉพาะในหมู่ผู้ร่วมชาติกับข้าพเจ้าเท่านั้น ทั้งในหมู่ชาวยุโรปซึ่งมีความยุติธรรมพอที่จะเล็งเห็นความปรารถนาอันจริงใจที่จะทำคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนของข้าพเจ้า เขาก็พากันแสดงความพอใจ ซึ่งเป็นเหตุให้ข้าพเจ้ารู้สึกยินดี และขอบคุณท่านทั้งหลายยิ่งนัก แต่เรื่องเช่นนั้นก็ดี เมื่อยังไม่มีสงครามขึ้นจริงแล้วตรายใด คนเราก็ไม่มีใครจะปรารถนาฟังถ้อยคำของผู้ที่กล่าวถึงการสงครามและความเสียหายอันเป็นผลแห่งการสงครามนั้น ผู้ที่พูดถึงการสงครามเช่นนี้ มักจะถูกเรียกว่าเป็นคนตื่น และการที่ต้องป่วยการพูดนั้นก็มักจะไม่ให้มีผลอันใด นี่แหละเป็นเหตุที่ทำให้ข้าพเจ้านิ่งอยู่ แต่บัดนี้การยุทธใหญ่ได้กำลังกระทำแก่กันระหว่างมหาประเทศในยุโรปแล้ว ส่วนประเทศอื่นในโลกนี้ก็กำลังจ้องดูตาค้างไปตามกัน การสงครามจึงกลับกลายเป็นของซึ่งคนอวดดีและอวดฉลาดจะหัวเราะเยาะเล่นต่อไปไม่ได้ การสงครามกลายเป็นของจริงจิ่งอันเป็นที่สยดสยองแก่มนุษย์โดยมาก และซึ่งถึงแม้คนที่อวดฉลาดก็ไม่สามารถจะทำเมิน หรือไม่ยอมรับว่ามีจริงได้ นี่แหละจึงถึงเวลาอันสมควรแล้วที่ข้าพเจ้าจะพูด

“แม่หวังตั้งสงบ จงเตรียมรบไว้พร้อมสรรพ” สุภาภิตนี้ถึงฟังดูจะจืดและสามัญก็จริง แต่เป็นสุภาภิตซึ่งมีความจริงแท้อยู่ในนั้น “จงเตรียมไว้ให้พร้อม” นี้เป็นภาษิตอันดี ซึ่งนายพลโท บาดาลโปเวล ได้เลือกสรรมาใช้เป็นสุภาภิตของลูกเสืออังกฤษ ซึ่งถ้าเราจะจำใส่ใจไว้บ้างก็จะ ไม่มีเสียหายอะไร

ในเรื่อง “ยุทธภัย” ของข้าพเจ้าที่กล่าวนั้น ข้าพเจ้าได้พูดถึงการเตรียมตัวโดยทางนักรบ ท่านทั้งหลายที่ได้อ่านเรื่องนั้นแล้วคงจะระลึกได้ว่า ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงหน้าที่แห่งคนไทยทุกคน ที่ควรจะทำตน และคนที่อยู่ในความปกครองของตนให้สามารถที่จะป้องกันรักษาความมั่นคง และความเป็นไทยแห่งประเทศสยาม เพราะฉะนั้นจึงไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องพูดถึงการเตรียมตัว โดยทางนักรบอีกในที่นี้ ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงการเตรียมตัว ในทางพลเรือน ความตั้งใจ ของข้าพเจ้ามีอยู่ที่จะแสดงให้ท่านเห็นว่า ความหลงอันใหญ่ของเรา ซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้ว กล่าวคือ การที่เราต้องอาศัยความช่วยเหลือแห่งชาวต่างชาติเป็นความหลง ซึ่งถ้าเรายิ่ง ทิ้งไว้ไม่บันดาลให้สูญสิ้นไปเสียนานเท่าใด ก็วยิ่งเข้าลึกซึ้งและยากที่จะทำให้สิ้นไปได้มากขึ้น เท่านั้น

ก็ในการที่เราจะทำให้ความหลงอย่างใด ๆ สูญสิ้นไปไม่ว่าอย่างลึกซึ้งหรือตื้นเพียงใด เราจำจะต้องประสบข้อความซึ่งอาจจะไม่เป็นที่สำราญใจเราได้ แต่ถ้าจะให้กิจการของเรานั้น เป็นผลสำเร็จ เราก็จำจะต้องทนเอาบ้าง ในส่วนตัวข้าพเจ้า ความรู้สึกในกรณียกแห่งตน กระทำให้ข้าพเจ้ามีกำลังที่จะทำกิจนี้ให้สำเร็จไปจงได้ ข้าพเจ้าจะได้นำบรรดาข้อความที่สำคัญ ซึ่ง ข้าพเจ้าสามารถรวบรวมได้นั้นมาแสดงให้ท่านฟังด้วยความหวังว่า ท่านผู้อ่านทั้งหลายจะแสดง ไม่ตรีจิตแก่ข้าพเจ้า อย่างที่ท่านได้เคยแสดงมาแล้วแต่หนหลัง

บทที่ 2

ชาวต่างภาษา

อันคำว่า ต่างภาษา นั้น คืออะไร ?

เมื่อแลดูแต่เผิน ๆ ก็ดูไม่น่าเป็นปัญหาที่ยากเย็นอะไร แต่ถึงเช่นนั้นก็ดี ข้อความซึ่งข้าพเจ้าได้ตอบปัญหานี้ในครั้งก่อนนั้น เป็นเหตุให้คนจำพวกหนึ่งร้องคัดค้าน และแสดงความเห็นต่าง ๆ เป็นอันมาก ข้าพเจ้าจึงต้องขอยกเหตุนี้ขึ้นเป็นข้อแก้ตัว ในการที่กล่าวในเรื่องนี้อีกในที่นี้

คำตอบปัญหาที่กล่าวข้างบนนี้ ควรเราจะหาหรือพจนานุกรมดูว่าเขาจะแปลว่าอย่างไร พจนานุกรมอังกฤษ เซมเบอร์ อธิบายคำต่างภาษาวาดังนี้—

“ต่างภาษา” (คุณศัพท์) แปลว่าต่างประเทศ ต่างกันด้วยนิสัยและลักษณะ (นาม) คนหรือสิ่งที่เป็นของต่างประเทศ คนที่ไม่มีความชอบธรรมโดยเต็มแห่งพลเมือง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะว่ากันให้ตรงแท้สำหรับคนไทยแล้ว คำนี้ต้องแปลว่า คนอื่น ๆ ทุกคน ซึ่งมีไม่ใช่ไทยก็เป็นคนต่างภาษาทั้งสิ้น หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้าท่านจะพอใจมากกว่า จะเรียกว่าชาวต่างประเทศก็ได้

ชาวยุโรปก็ดี ญี่ปุ่นก็ดี อินเดียก็ดี ล้วนเป็นคนต่างภาษาทั้งนั้น และชาวชาติที่กล่าวมาแล้วนี้ เขาก็ไม่ปฏิเสธ จึงเหลืออยู่แต่จีน ซึ่งมีผู้ปฏิเสธแทนว่า จะนับจีนเข้าในพวกต่างภาษานั้นไม่ได้ ผู้ที่ปฏิเสธนี้ ได้พยายามที่จะกล่าวโทษข้าพเจ้า โดยยกเอาการเมืองขึ้นมาพูด หว่าข้าพเจ้าคัดค้านพระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้อหานี้ข้าพเจ้าได้ตอบครั้งหนึ่งแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะไม่ขอล่าวให้ซ้ำอีก แต่ข้าพเจ้าใคร่จะขอล่าวในที่นี้สักหน่อย (และข้าพเจ้าหวังใจว่า ผู้ที่แสดงความเห็นคัดค้านข้าพเจ้านั้น จะได้สังเกตจดจำไว้) ว่าข้าพเจ้าจะขอพูดเรื่องนี้แต่เฉพาะความตามจริงที่เป็นอยู่ ไม่เกี่ยวเนื่องด้วยการเมืองนั้นเลย ข้าพเจ้าไม่ตั้งใจจะให้ผู้ใดลากตัวข้าพเจ้าไปเป็นผู้ทู่เมียงด้วยผู้หนึ่งในเรื่องการเมือง ทั้งนี้ชี้ว่าข้าพเจ้าจะไม่มีความเห็นในเรื่องการเมืองนั้นก็ตามมิได้ แต่เป็นเพราะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องราว ซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวในที่นี้เท่านั้น

เหตุผลแห่งกิจการในยุคหนึ่งหรือสมัยหนึ่ง อาจจะทำให้อำมาตย์และผู้ฉลาดในการเมือง ยืนยันว่าจีนก็เหมือนกับคนไทย แต่การพูดในเรื่องการเมืองภายในก็ดี หรือภายนอกก็ดี เป็นของเล่นกันได้ในเวลาสงบศึก แต่เมื่อใดการสงครามเกิดขึ้น หรือแม้แต่เข้ามาใกล้ตัวเท่านั้น การพูดกันในเรื่องเช่นนี้ก็จะต้องละลายหายสูญไป ให้กิจการอันจริงจัง ซึ่งเกี่ยวแก่ความดำรงอยู่แห่งชาตินั้นเข้ามาแทนที่ เพราะฉะนั้นสิ่งซึ่งข้าพเจ้าประสงค์ในที่นี้ ก็คือจะขอชวนให้ท่านคิดดู ให้ไกลออกไปสักหน่อย เพราะว่าเมื่อถึงเวลาศึกมาติดเมืองเข้าแล้ว เมื่อนั้นแหละเราจึงจะรู้สึกได้ว่า เราได้ทำถูกหรือผิดมาแล้วประการใด ซึ่งจะเป็นขณะที่กินเวลาเสียแล้วที่จะแก้ไขอย่างไรได้ด้วยเหตุนี้เราจึงควรเตรียมการล่วงหน้าไว้ และเมื่อยังมีเวลาและโอกาสอยู่ เราก็ควรจะพิจารณาข้อบกพร่องของเรา และคิดอ่านแก้ไขเสียตามความสามารถของเราที่จะทำได้ อันอุปายในการเมืองภายในนั้นเอาไว้ให้เป็นธุระแห่งอำมาตย์มนตรีเขาเถิด ส่วนการตอบโต้ในการเมืองภายนอกนั้นเล่า ก็เอาไว้ให้เป็นธุระของพวกทูตเขาจะดีกว่า ส่วนพวกเรานั้น จงมาพากันพิจารณา ดูแต่เหตุผลอันรู้สึกได้โดยจริงจังนั้นเถิด

เพราะฉะนั้น ถ้าจะว่ากันโดยเหตุผลที่เป็นจริงแล้ว จีนจะนับว่าเป็นไทยได้จริงหรือ เมื่อได้พิจารณาปัญหานี้โดยตลอดทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ข้าพเจ้าจึงได้มาลงเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. จีนในหัวเมืองประพศิตัวสนิทสนมกับเพื่อนบ้านมากกว่าจีนในพระนคร ข้อนี้เป็นเพราะเหตุว่า จีนในหัวเมืองมักอยู่กระจัดกระจายห่างจากกันและกัน และมีจำนวนโดยปกติน้อยกว่าพลเมืองชาวไทยเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น พวกจีนจึงเห็นว่าเป็นการควรที่จะประพศิตัวสนิทสนมกับไทยมากที่สุด ที่จะทำได้เพื่อความสะดวกของเขา เพราะว่าถ้าจะทำตัวออกหากแล้ว ก็น่าจะไม่มีความสุขได้เลย อีกประการหนึ่ง จีนในหัวเมืองนั้นอยู่ไกลพ้นจากพวกที่ยุ่งก่อก่อเหตุต่าง ๆ ด้วย

2. ถ้าเรายังเข้าไปใกล้หมู่บ้านหรือเมืองที่มีราษฎรมาก เราจะเห็นได้ว่าพวกจีนยังทำตัวออกหากและไม่สนิทสนมกับไทยยิ่งขึ้น นี่เป็นด้วยพวกจีนอาจจะรวบรวมอยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมากขึ้น และมีความจำเป็นที่จะต้องขอความช่วยเหลือหรือสมาคมกับคนไทยน้อยลง อีกประการหนึ่ง พวกจีนเหล่านี้เข้ามาอยู่ใกล้อั้งยี่ ซึ่งเป็นนายที่เขากลัวยิ่งนัก สรุปลงความว่า พวกจีนยังเข้ามาใกล้กรุงเทพฯ เข้าเท่าใด ก็ยิ่งเป็นจีนมากขึ้นเท่านั้น ถ้ายิ่งในกรุงเทพฯ เองแล้วก็เป็นอย่างที่เดียว เช่นในสำเพ็ง เป็นต้น

3. แต่ถึงแม้ในกรุงเทพฯ ก็ดี พวกจีนทั่วไปก็ยังคงมีความใคร่ที่จะทำไมตรี และฟังเหตุฟังผล และจนกว่าหัวหน้าสมาคมลับของเขาจะเอาเข้าไปเสี้ยมสอนเมื่อใด เมื่อนั้นเขาก็กลายเป็นคนที่

ไม่พึงเหตุพึงผล และถึงแม้ว่าเราคนไทยจะพยายามชี้แจงสักเท่าใด เขาก็หาเชื่อฟังไม่

4. ในกรุงเทพฯ กิติ ในหัวเมืองมณฑลกิติ ไม่ว่าจีนจะอยู่แห่งใด ๆ มีลักษณะอันหนึ่งซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นสามัญแก่คนทั่วไป กล่าวคือ จีนทุกคนคิดจะกลับเมืองจีน ขอนี้ข้าพเจ้าทำให้ใคร ๆ ทั้งสิ้นปฏิเสธ

ไม่ต้องสงสัยเลย คงจะมีจีนอยู่บ้างบางคนที่ไม่ตั้งใจจะกลับไปเมืองจีน แต่คนอย่างนี้เป็นชนิดที่หาได้ยากในพวกที่เกิดในเมืองจีน ในหมู่ลูกจีนนั้น จำนวนที่คิดจะกลับเมืองจีนมีน้อยลงบ้างจริง แต่ถึงกระนั้นกิติ ในหมู่คนเหล่านี้เราจะเห็นได้ว่า โดยมากคิดจะกลับไปอยู่ในเมืองอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนแห่งพ่อเขา ลูกจีนบางคนที่ตั้งใจจะกลายเป็นไทยแท้ก็มี แต่คนจำพวกนี้น้อยนักซึ่งเราจะรู้จักได้โดยทันที โดยอาการกิริยาของเขาที่ไม่ชอบถูกเรียกว่าลูกจีน และมักจะพยายามเอาตัวออกหากจากเงินมากที่สุดที่จะทำได้

ส่วนคนจำพวกที่โฆษณาตนว่าเป็นคนไทย แต่ซึ่งบรรดามิตรแลพวกพ้องที่เขาสมาคมนั้นล้วนเป็นจีน อีกทั้งแสดงความรู้สึกรู้เข้าใจเงินทุกคร่าวทุกสมัยที่จะแสดงได้เช่นนี้ ข้าพเจ้ายังมีความสงสัยในความตั้งใจของเขาอยู่ คนเราจำจะต้องเป็นไทยหรือจีนอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเป็นทั้งสองอย่างโดยมากมักจะเป็นอันไม่เป็นทั้งสองอย่าง คนชนิดนี้เปรียบเหมือนกิ้งก่าซึ่งเปลี่ยนสีให้เหมาะแก่พื้นที ในเวลาที่เข้ามาอยู่ในหมู่ไทยก็เป็นไทย ครั้นเข้าไปในพวกจีนก็เป็นจีน ทั้งคนประเภทนี้มีอยู่หลายคนที่อยู่ในบังคับฝรั่ง และจำพวกนี้แหละ มักจะเป็นพวกนักพูดการเมืองอยู่ในหมู่พวกจีนครั้งไทยครั้งซึ่งตั้งตนว่าเป็นหัวหน้าในความคิดสมัยใหม่ คือพวกนักพูดและพวกหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ ข้าพเจ้าได้เคยนึกอัครรรยและเจ็บใจที่ได้ฟังคนไทยผู้ร่วมชาติของข้าพเจ้าบางคนนิยมความเห็นของคนจำพวกนี้ ซึ่งควรจะรู้ได้ดีว่าเป็นไทยแต่ปากเท่านั้น เขาไม่รู้หรือว่าคนจำพวกนี้จะเป็นอะไรก็เป็นได้ เพื่อความสะดวกผู้ร่วมชาติของข้าพเจ้า ไปเชื่อคนที่สามารถจะมีชาติได้ตั้ง 2 ชาติเป็นอย่างน้อย หรือบางทีก็ถึง 3 เช่นนี้ได้อย่างไร ยกตัวอย่างเช่น คนที่อ้างว่าตัวเป็นไทยแต่อดตัวว่าเป็นหัวหน้าในหมู่จีน ข้าได้ปรากฏว่าเป็นคนในบังคับของรัฐบาลฝรั่งเศสประเทศหนึ่งด้วยเช่นนี้ จะเรียกว่าเขาเป็นคนอะไรแน่ ? ท่านจะเรียกว่าเขาเป็นคนชาติใด ? ในส่วนข้าพเจ้าต้องขอบอกว่ายอมแพ้ ทายไม่ถูก แต่ที่กล่าวนี้ขออย่าให้ท่านเข้าใจว่าข้าพเจ้าเจาะจงถึงบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยเฉพาะเลย เพราะข้าพเจ้าไม่ปรารถนาที่จะช่วยโฆษณาชื่อเสียงของบุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น ข้าพเจ้าพูดถึงประเภทของคน ซึ่งมีตัวอย่างอยู่มากในกรุงเทพฯ เท่านั้น

คนจำพวกนี้และพวกสานุศิษย์ของเขานี้แหละเป็นผู้ที่คัดค้านในการที่ข้าพเจ้าเรียกจีนว่าชาวต่างภาษา ในส่วนคนจำพวกที่กล่าวนี้โดยเฉพาะข้าพเจ้าขอถอนคำด้วยเหตุว่าเขาไม่ใช่เป็น

ชาวต่างภาษาแท้ โดยมากเป็นแต่ครึ่งต่างภาษา บ้างก็เป็นต่างภาษาแต่ส่วน 2 ใน 3 คงเหลือแต่ส่วน 1 ที่เป็นไทย

แต่ในพวกจีนแท้ซึ่งเป็นส่วนมากนั้น ข้าพเจ้ายังขอยืนยันว่า เขาเป็นชาวต่างชาติแท้จริง ทั้งโดยกำเนิด โดยนิสัย โดยความเห็น โดยภาษา และในที่สุดโดยความสมัครของเขา

ข้าพเจ้าแลไม่เห็นเหตุที่ควรจะอายหรือเจ็บแค้นในการที่จะรับว่าตัวเป็นชาวต่างภาษา ถ้าข้าพเจ้าเองไปอยู่เมืองจีน ข้าพเจ้าจะไม่รีรอที่จะรับว่าเป็นชาวต่างภาษาเลย และจะมีความภาคภูมิใจที่จะรับเสียด้วย แม้แก้วแหวนเงินทองในเมืองจีนทั้งหมด ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ข้าพเจ้าปลงใจเป็นจีนได้ เพราะฉะนั้น เหตุใดข้าพเจ้าจึงจะไปนี้ทำให้จีนเขาเต็มใจสมัครมาเป็นไทย

ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงเรียกว่าเป็นคนต่างภาษา ใช่ว่าเป็นการดิเคียดหรือดูถูกหาญมิได้ แต่เรียกตามความเป็นจริง และเพราะเหตุว่า ข้าพเจ้ามีความปรารถนาที่จะให้ผู้ร่วมชาติของข้าพเจ้ารู้สึกความข้อนี จึงได้เขียนเรื่อง “ยิวในบูรพทิศ” ถ้ายังจะต้องการพยานเพื่อให้เห็นชัดขึ้นอีก ข้าพเจ้าขออ้างหนังสือราชกิจจานุเบกษา ซึ่งท่านจะเห็นได้ว่ามีสโมสรและสมาคมจีนและลูกจีนเป็นอันมากที่มาจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติใหม่ ทั้งนี้ล้วนส่อให้เห็นว่าพวกหัวหน้าจีนไม่มีความประสงค์ที่จะให้จีนลืมนิ้วตัวว่าเป็นคนต่างภาษา

ข้าพเจ้ามีความปรารถนาจะลบล้างความหลงเชื่อว่าจีนเป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติไทยโดยแท้จริงในสิ่งทั้งปวง ซึ่งข้าพเจ้าจะพยายามชี้แจงในบทหน้าต่อไป

บทที่ 3

การที่เราอาศัยพวกจีน

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไทยทุกคนจะลงเนื้อเห็นด้วยกับข้าพเจ้าว่า จีนมีส่วนใหญ่ในความเป็นอยู่ โดยปกติแห่งคนไทยเรา ความข้อนี้ทำให้เกิดความรู้สึกในพวกคนไทยต่าง ๆ กัน ข้าพเจ้าเกรงว่าเราโดยมากไม่รู้สึกรู้สีกอย่างอื่น นอกจากเห็นเสียว่าเป็นความสะดวก (ไทยเรามีนิสัยไม่มีใครจะชอบการงานหนัก) เพราะฉะนั้น เมื่อจีนมาแย่งเอากิจการที่เราได้เคยทำด้วยมือของเราเอง แต่ก่อน เราก็มักไม่พยายามที่จะแข่งขันหรือประกอบกิจการของเรานั้นให้เจริญอยู่ เรากลับไปคิดเสียว่าเป็นการสะดวกแก่เราแล้ว ที่จะได้ไม่ต้องทำงานอย่างนั้นอีกต่อไป ส่วนในพวกเราที่เป็นนายก็เอนไปข้างจะชอบใช้จีนเป็นลูกจ้าง เพราะจีนยอมทำงานหนักกว่าไทย และทั้งเต็มใจรับสินจ้างน้อยกว่าด้วย

เพราะฉะนั้น ไทยเราโดยมาก ด้วยเหตุเพื่อความเกียจคร้านก็ดี หรือเพื่อความสะดวกร ส่วนตัวก็ดี เลยต้องหันไปอาศัยจีน จนถึงกับบางคนยึดถือเป็นความเห็นอันจริงจังเสียว่า จีนเป็นส่วนอันจำเป็นแท้แก่ความเป็นอยู่แห่งชาติไทยเรา และด้วยเหตุนี้ไทยจะก่อเหตุให้บาดหมางกับจีนไม่ได้

ถ้าท่านจะหยุดไตร่ตรองถึงข้อความตอนที่สุดนี้สักครั้งหนึ่งแล้ว ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าท่านคงจะรู้สึกอย่างเดียวกับข้าพเจ้าว่า การที่ยอมรับเช่นนั้น เป็นที่น่าสังเวชอย่างใจหาย ขอให้คิดดูเถิด ท่านผู้เป็นสหายทั้งหลาย ไม่มีเงินเราจะอยู่ไม่ได้จะนั้นเจียวหรือ? ถ้าเช่นนั้นเราเป็นชาติอยู่ท่าอะไร ชาติใด ๆ ก็ดี ถ้าเป็นอยู่ไม่ได้โดยตนเองแล้วก็ไม่สมควรจะมีชื่อว่าเป็นชาติ หัวหน้าจีนเขาจะอวดอ้างว่าเราอยู่ได้เพราะพวกเขาช่วยเราให้เป็นอยู่ก็ตามที่เถิด แต่ใจคนไทยบางคนจึงต้องกล่าวตามเขาไปเช่นนั้นด้วยเล่า ทำไมเราจึงจะนั่งปล่อยให้เขาว่าเล่นตามชอบใจไม่ได้ถึงเขาบ้าง เหตุใดคนไทยท่านจึงไม่กระตือรือร้นและแสดงให้เขาเห็นปรากฏว่าท่านอยู่ได้ด้วยไม่ต้องอาศัยจีน เหตุไรท่านจึงยอมให้นักพูดฝ่ายเขาพูดแต่ข้างเดียวและไม่ได้ตอบเขาบ้าง หรืออย่างไร ก็เพียงแต่ให้เขาเข้าใจโดยชัดเสียว่า ท่านไม่มีความเชื่อถือในถ้อยคำของเขา พูดสั้น ๆ ทำไมท่านจึงพอใจใฝ่ฝันอยู่แต่สมบัติบ้า? ผู้ร่วมชาติของข้าพเจ้าทั้งหลาย จงตื่นเถิด

การที่ข้าพเจ้าได้พยายามแสดงให้เห็นว่าจีนเป็นชาวต่างภาษา ข้าพเจ้าต้องถูกหาว่า
สั่งสอนไทยให้เกลียดชังจีนโดยไม่มีเหตุผลอย่างอื่นนอกจากที่จีนเป็นคนต่างภาษา ถ้าข้าพเจ้า
ได้ทำเช่นนั้นจริง ข้าพเจ้าต้องเป็นคนที่ยึดมั่นไปยิ่งกว่าคนทั้งปวง ข้าพเจ้าไม่ได้ขอให้ท่าน
เกลียดชังจีนเลย ที่ข้าพเจ้าขอเช่นนั้นก็เพียงขอให้ท่านคิดถึงตัวของท่านเองให้มากขึ้นอีกสักหน่อย
เท่านั้น ท่านผู้เป็นชาวชาติไทยย่อมมีกิจที่จะต้องกระทำให้แก่ชาติของท่านมากกว่าให้แก่ชาติจีน
และเมื่อถึงเวลาที่ท่านจะต้องเลือกว่า จะเห็นแก่ผลประโยชน์แห่งชาติจีนหรือชาติไทยแล้ว ต้อง
ไม่มีปัญหาที่เดียวท่านจะเห็นแก่ฝ่ายใด ข้าพเจ้ามีความปรารถนาเท่านั้นเอง และแม้จะมีผู้แสดง
ความเห็นคัดค้านเท่าใด ข้าพเจ้าก็จะพยายามเตือนให้ท่านนึกถึงข้อนี้ผู้อยู่เป็นนิจ ข้าพเจ้าต้องการ
ให้ท่านรู้สึกอย่างซื่อตรงว่าจีนเป็นชาวต่างชาติ และข้าพเจ้าขอโอกาสนี้อธิบายว่า การที่จีน
เป็นชาวต่างชาตินั้นแปลว่าอะไร

ในเวลาสงคราม หรือในเวลาใด ๆ ทั้งสิ้น ชาวต่างประเทศไม่มีความจำเป็นจะต้องอยู่
ในเมือง ทั้งไม่มีอะไรจะบังคับให้เขาอยู่ได้ด้วย เขามีความชอบธรรมที่จะไปเสียจากบ้านเมือง
เราเมื่อใดก็ได้ตามความประสงค์ แต่ถ้าเขาจะอยู่ต่อไป เขาก็อยู่ได้ตามความพอใจ วันเสียแต่
ถ้าเป็นชาวต่างประเทศที่ทำสงครามกับเมืองเรา จึงจะต้องไล่ ก็ถ้าหากว่าเมืองเรามีสงครามขึ้น
จีนจะอยู่กับเราหรือ ? ถ้าจะตัดสินใจตามเหตุการณ์ที่ได้เคยเห็นมาแต่ก่อน ๆ แล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่า
การที่จีนจะอยู่นั้น เป็นสิ่งซึ่งเหลือคิดและไม่สามารถจะหวังได้ ท่านไม่เคยได้สังเกตบ้างหรือว่า
จีนนั้นเมื่อมีเหตุทุกข์ร้อน แม้แต่เล็กน้อยสักเท่าใด ก็เตรียมพร้อมที่จะออกไปจากประเทศของเรา
อยู่เป็นนิจ เช่นถึงแม้จะมีข่าวลือซึ่งเหลือจะเชื่อ และไม่น่าเชื่อทั้งที่ไม่อาจเป็นไปได้ก็ดี ก็พอเพียง
ที่จะกระทำให้พวกจีนตื่นเต้นพากันวิ่งไปทางคูเรือต่าง ๆ และเยียดยึดกันลงเรือเมล์ที่จะออกไป
นอกน่านน้ำสยาม

ก็ถ้าเมื่อการสงครามจะเกิดขึ้นแก่เมืองไทยแล้ว ความรีบร้อนของพวกจีนที่จะไปนั้นจะ
น้อยลงหรือ ? ถ้าใครเชื่อจริงว่าจีนจะอยู่กับเราในเวลาที่จะเกิดสงครามแล้ว จะเป็นที่น่าหัวเราะ
ยิ่งนัก

ไม่ต้องสงสัยเลย แม้ในเวลาเกิดศึกสงครามขึ้นแล้ว ก็คงจะมีเงินตกค้างอยู่กับเราบ้าง
แต่ที่อยู่นั้นก็คงเป็นพวกที่เคราะห์ร้าย คือยากจน จนไม่มีเงินพอจะเสียค่าโดยสารเรือได้ และ
พวกเหล่านี้แม้จะคงอยู่ในเมืองเราก็ไม่มีผลดีแก่เราเลย กลับจะมีผลตรงกันข้ามเสียอีก เพราะ
คนเหล่านี้คงจะหางานทำไม่ได้แล้วก็จะทำความรำคาญต่าง ๆ ให้แก่เราด้วยการที่รัฐบาลเรา
ต้องจัดไปในเรื่องกุศลมูลกุศลเกิดและปัตตานีอยู่ในเวลานี้ ควรจะเป็นเรื่องเตือนสติพออยู่แล้ว
ขอให้นึกเถิดว่า ถ้าต่างว่ารัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง

ก็ตาม ไม่สามารถที่จะอนุเคราะห์แก่บรรดานายเหมืองได้ ทั้งจัดการส่งเสบียงอาหารไปไม่สำเร็จ จะมีผลอย่างไรบ้าง? บรรดาเหมืองก็ต้องปิด กุสินับด้วยหลายพันคนก็ต้องว่างงานลง และพวกกุสินเหล่านี้ เมื่อไม่มีอะไรกินหิวเข้า ก็คงจะเริ่มกระทำโจรกรรม และทารุณกรรมอันร้ายกาจต่าง ๆ ซึ่งเหลือที่จะคาดคะเนและกล่าวโดยพิสดารได้ รัฐบาลก็จำเป็นจะต้องใช้อำนาจและกำลังอาวุธ ซึ่งจะต้องถึงแก่เสียชีวิตมนุษย์เป็นแน่แท้

ถ้าเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในเวลาสงบศึกได้แล้ว เหตุใดอื่นอีกเล่าจะไม่อาจเกิดขึ้นได้ในเวลาสงคราม? เหตุการณ์ตามที่ข้าพเจ้ากล่าวมาโดยสังเขปข้างบนนี้ คงจะเกิดขึ้นเป็นแน่ แต่จะร้ายแรงกว่าที่มีในเวลาสงบศึกตั้งร้อยเท่าพันทวี

ถ้าเงินอยู่ในเมืองเราในเวลาสงครามแล้ว เหตุการณ์เหล่านี้ต้องอยู่ในความคาดหมายของเราว่าจะเกิดขึ้นทั้งสิ้น ท่านจะไม่เห็นด้วยกับข้าพเจ้าหรือว่า ถ้าเกิดสงครามขึ้นแล้ว เงินไปเสียให้พื้นจะดีกว่าคงอยู่ ถ้าท่านมีความเห็นพ้องด้วยในข้อนี้แล้ว ข้าพเจ้าขอเสนอข้อความอีกข้อหนึ่งเพื่อความดำริของท่านต่อไป

ท่านได้รู้สึกหรือไม่ว่า เวลานี้เราต้องอาศัยเงินอยู่มากน้อยเพียงใด ถ้าท่านยังมีได้ดำริในเรื่องนี้จริงตั้งแต่ก่อนแล้ว ข้าพเจ้าขอเชิญให้ท่านคิดดูในบัดนี้ และเมื่อท่านได้ไตร่ตรองแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านคงจะรู้สึกหลากหลายอย่างข้าพเจ้าเหมือนกัน ในการที่เราได้ยอมให้ตัวเรามัวหลงอยู่ได้ช้านานถึงปานนี้ โดยมีได้รู้สึกตัวว่าเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุที่เราเกียจคร้านและปล่อยตัวให้สนุกสนานไปตามเพลงของเรา นั้นแหละเราจึงค่อย ๆ เลื่อนลอยไปอยู่ในที่ซึ่งต้องอาศัยผู้อื่น โดยทางนี้เราได้ยอมให้ตัวเราพึ่งพาเงินทั้งนี้จะเป็นเพราะว่าเราเห็นเงินดีกว่าเราก็หาไม่ แต่เราเห็นว่าเขาเป็นคนที่ทำความสะดวกให้แก่เรา เป็นคนเต็มใจและชอบทำงานหนัก เพราะฉะนั้นจึงเป็นคนที่ช่วยไม่ให้เราจำเป็นต้องออกแรงมาก ซึ่งเขาขอแลกเปลี่ยนกับค่าจ้างอันเล็กน้อยเท่านั้น ความเกียจคร้านของเรานี้มีผลเป็นอย่างไรบ้าง ข้าพเจ้าจะขอยกตัวอย่างมาให้ท่านเห็นเพียงสองสามข้อ

การหาบเร่ขายของ ในเวลานี้อยู่ในมือเงินแทบทั้งสิ้น เขาหาบของซึ่งแต่ก่อนคนไทยเราเคยหาบขาย มีข้าวแกง ขนมและน้ำอบ เป็นต้น

การจำหน่ายของกินต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ เวลานี้อยู่ในมือเงินโดยมาก ในทางเสบียงอาหาร บางครัวเรือนที่ซื้อจากเงินทั้งสิ้น และเป็นที่น่าสมเพชยิ่งนักที่ได้เห็นความเดือดร้อนของเจ้าของบ้านเหล่านี้ในเวลาที่เจ็ทหยุดงาน ในกรุงเทพฯ เมื่อครั้งก่อน ข้าพเจ้าเคยได้ยินแก่หูเอง ที่บางคน

กล่าวโดยจริงจังกว่ ถ้าเจ้กหยุดงานต่อไปอีกนานแล้ว เราจะต้องอดตาย ถ้ากล่าวเช่นนี้เป็นของเหลวไหลก็จริง แต่ก็เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า บางคนต้องพึ่งพาอาศัยเงินมากเพียงใด แม้แต่ในทางหาอาหารมากินอยู่ทุกวัน ก็ต้องเอาเงินเป็นที่พึ่ง

หัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งแต่ก่อนคนไทยเราเคยทำ เต็ยวนี้กลายเป็นเงินทำแทบทั้งสิ้นแล้ว เช่น การก่อสร้าง การช่างไม้ เป็นต้น สิ่งที่เรายังคงอดอยู่ได้ว่าทำอยู่บ้างก็มีทาสีเรือนและปูศิลาเท่านั้น

แม้แต่บ่าวในบ้านของเราก็กเป็นเงิน พวกเราก็กมีคแล้วที่ใช้บ่าวและพ่อครัวเงิน

สมมุติว่า จะเกิดมีสงครามขึ้นแก่เมืองเรา และเงินพากันทิ้งเราไปหมด ตามที่เขามีความชอบธรรมและเหตุผลควรที่จะไป เราจะทำอย่างไร ? เราจะได้เสบียงอาหารมาจากไหน ใครจะทำงานซึ่งเราลิมวิธีทำเสียแล้วให้เราได้ และถ้าเราไม่มีบ่าวและพ่อครัวเงิน แล้วเราจะเป็นอย่างไรบ้าง เราจะคิดอ่านอย่างไร ลงนอนยอมตายหรือ ? ข้าพเจ้าคนหนึ่งไม่มีความตั้งใจที่จะประพฤติเช่นนั้น และข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายก็คงจะไม่อยากทำเช่นนั้นเหมือนกัน แต่ถึงแม้ท่านจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม เมื่อไม่มีเกลอเงินของเราแล้ว ท่านก็จะทำอะไรไม่ได้ เพราะกว่าจะถึงเวลาที่มีสงครามขึ้นแล้ว ท่านก็จะลิมวิธีที่ทำการให้ตัวท่านเองเสียแล้ว นี้แหละจะเป็นผลแห่งการที่ท่านต้องพึ่งพาอาศัยเงิน

นี่เป็นความจริงแห่งการที่ท่านเป็นอยู่บัดนี้ เราย่อมรู้ว่าตัวเราต้องอาศัยชาวต่างภาษามากเกินกว่าที่ควร แต่เราเก็ยจครันเกินไปที่จะแก้ไข และมีบางคนที่ยังแลไม่เห็นผลแห่งการที่เราต้องพึ่งพาอาศัยเขาเช่นนี้ พวกเราโดยมากยังคงนอนฝันอยู่อย่างสบาย นี้ก็เลวพอยู่แล้ว แต่ที่ชั่วร้ายไปกว่านั้นยังมีอีก

บทที่ 4

การที่เราต้องอาศัยต่างประเทศ

จีนไม่ใช่เป็นชาติเดียวที่เราจะต้องพึ่งพาอาศัย ที่ข้าพเจ้าได้ยกขึ้นกล่าวก่อนหน้านั้นก็เพราะเห็นว่า คนโดยมากเห็นว่าจีนนั้นจำเป็นยิ่งกว่าชนชาวไหน ๆ

แน่ทีเดียว บ้านเมืองทุกประเทศย่อมต้องอาศัยต่างประเทศไม่มากก็น้อย ซึ่งก็เป็นการสมควรแล้ว ถ้ามิฉะนั้นการค้าขายก็ไม่ต้องมีต้องทำกันเลย

แต่การพึ่งพาอาศัยนี้ย่อมมีเขตขีดชั้น ซึ่งเมื่อพ้นขีดไปแล้วอาจจะเป็นผลร้ายได้ ข้อหนึ่งซึ่งอยู่นอกเหนือขีดที่จะอาศัยได้โดยปราศจากผลร้ายนั้นก็คือ ในเรื่องอาหาร เพราะว่าในเวลาสงคราม ประเทศใดที่อดอาหารก่อน ประเทศนั้นจะต้องถึงแก่พินาศโดยไม่มีข้อสงสัย บางคนได้พยายามที่จะแย้งข้อนี้โดยอ้างว่า ประเทศอังกฤษเป็นเมืองที่ต้องอาศัยต่างประเทศอยู่โดยมากในเรื่องอาหาร แต่ชาวอังกฤษก็ไม่เห็นต้องตื่นตื่นอะไรในเรื่องนี้ ข้อนี้ก็จริงอยู่ แต่อย่าลืมเสียว่าอังกฤษมีทรัพยากรที่ใหญ่ที่สุดในโลก เพราะฉะนั้นเขาจึงมีเหตุผลพอจะเชื่อได้ว่า เขาคงจะรักษาอำนาจและความเป็นใหญ่ของเขาในทางทะเลได้ และคำอวดอ้างของอังกฤษในข้อนี้ก็เห็นได้ว่าเป็นจริงของเขา ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสงครามปีนี้

ส่วนเราผู้เป็นไทย ไม่ควรลืมนฐานะแห่งประเทศเรา เมืองอันเป็นประเทศเล็กอย่างเรานั้น ควรจะต้องหาเลี้ยงตัวเราเองได้ให้มากที่สุดที่จะทำได้ เมื่อถึงคราวเคราะห์ร้ายที่จะต้องทำสงคราม เราต้องระวังอย่าให้ข้าศึกเขาทำให้เราอดตายได้โดยไม่มีอาหารอันเป็นของจำเป็นแก่ชีวิต

นอกจากการที่เราต้องพึ่งพาอาศัยจีน ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น เราควรจะพิจารณาดูว่าเราเป็นอย่างไรในทางอื่น ๆ อีก

มีของอยู่อย่างหนึ่งซึ่งเราทำให้มีขึ้นได้เอง ของสิ่งนั้นก็คือข้าว ถ้าถึงเวลาคับขันเข้าแล้วเราก็คงจะไม่ต้องอดตาย ปลาก็มีอยู่มาก ส่วนผักและผลไม้ก็มีอยู่โดยบริบูรณ์ ความจริงธรรมชาติกรุณาแก่เรามากในเรื่องอาหารซึ่งยังมีชีวิตให้เป็นไป เกลือกก็มีหาได้ง่าย สิ่งเหล่านี้เป็นของ

จำเป็นแก่ชีวิต ซึ่งเรายังคงทำอยู่และเวลานี้ก็ดูยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะถูกแย่งไปจากมือเรา ชาวนาจีนในเมืองเรานั้นเกือบจะนับได้ว่ายังไม่มียุทธศาสตร์

ข้าพเจ้าย่อมทราบอยู่ว่า ยังมีสิ่งของอีกหลายอย่างซึ่งต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ โดยเหตุที่สร้างขึ้นไม่ได้ในเมืองไทย มีเครื่องจักร น้ำมันเปโตรเลียม น้ำมันเบนซิน และถ่านหินเป็นอาทิของเหล่านี้ก็นิยมกันว่า แทบจะนับได้ว่าเป็นของจำเป็น การที่จะขาดน้ำมันเบนซินนั้น ก็จะเป็นที่เดือดร้อนแก่ส่วนน้อยแห่งพลเมือง คือผู้ที่ใช้รถยนต์หรือเรือยนต์ หรือเครื่องยนต์อย่างอื่น ๆ และคนเหล่านี้ก็อาจจะขยับขยายไปใช้อื่นได้ แต่การที่จะขาดถ่านหินนั้น จะเป็นที่เดือดร้อนแก่ทัพเรือและเจ้าของเรือกลไฟใหญ่ ซึ่งจะต้องใช้ฟันแทน แต่การขาดน้ำมันเปโตรเลียมเสียก็น่าจะเดือดร้อนมากที่สุด เพราะเกี่ยวเนื่องด้วยพลเมืองทุกชั้น และอย่างน้อยก็คงจะได้พากันร้องทุกข์ไปชั่วคราวหนึ่งจนกว่าคนที่หัวเก่า ๆ จะชี้ให้เห็นประโยชน์แห่งน้ำมันมะพร้าวซึ่งจะหาได้ง่าย และทำได้ง่ายในเมืองเราเอง หรืออีกทางหนึ่งเราก็ยังไม่ลืมนึกได้ว่า ซึ่งยังคงเป็นของดีที่สุด เพื่อส่องสว่างภายนอกบ้าน

ความจริงนั้นความรุ่งเรืองออกจะทำให้เราก่อนข้างเสียคน ถึงแม้ว่าต้นตาลและอ้อยจะปลูกได้อย่างง่ายดายในเมืองเรา ไทยเราโดยมากก็มักพอใจน้ำตาลต่างประเทศมากกว่า และข้าพเจ้าย่อมสามารถพยากรณ์ได้ว่า เมื่อได้ยินคนร้องว่าจะเดือดร้อนเพราะว่าจะไม่ได้น้ำตาลมาจากฮ่องกงหรือสิงคโปร์ในเมื่อเริ่มการสงครามในยุโรปคราวนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ข้างจะแค่นมาก คนที่ร้องทุกข์เช่นนี้ดูเหมือนจะลืมเสียว่ามีต้นตาลและต้นอ้อยในเมืองไทย การที่พวกเราพากันชอบน้ำตาลต่างประเทศมากกว่าน้ำตาลไทยนี้ ย่อมไม่ได้ให้ผลอันไม่ดีแก่การทำน้ำตาลในเมืองเรา เมื่อ ๒-๓ วันนี้อง เมื่อได้ออกไปเที่ยวที่นครปฐม ข้าพเจ้าได้ตามถึงโรงหีบทำอ้อยที่ตำบลวังตะกั่ว ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยเห็นกำลังเจริญที่อยู่เมื่อ ๓-๔ ปีที่แล้วมา โรงหีบนี้ในบัดนี้ได้ปิดเสียแล้วเพราะเหตุที่หาผู้จำหน่ายไม่ได้ ส่วนชาวไร่ที่ปลูกอ้อยในตำบลนั้นก็เลิกไม่ปลูกต่อไปเพราะว่าเงินชาวไร่เขาว่าปลูกผักขายได้ราคาดีกว่า ส่วนชาวไร่ที่เป็นไทยก็พอใจที่จะกลายเป็นชาวนา เพราะว่าเพื่อหาเงินจะต้องทำงานแต่เพียง ๓ เดือน เท่านั้นก็พอแล้ว ถ้าจะคงปลูกอ้อยต่อไปและจะให้ได้เงินเท่ากับที่ปลูกข้าวใน ๓ เดือนแล้ว ก็จะต้องทำงานตลอดปี

ยังมีข้อข้ออยู่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งบางทีท่านจะพอใจทราบบ้าง กล่าวคือน้ำมันเครื่องจักรที่เราใช้อยู่ที่นั่นล้วนมาจากต่างประเทศทั้งสิ้น และเมื่อ ๒-๓ วันนี้องในกรุงเทพฯ ได้พากันเดือดร้อนเป็นหนักหนา เพราะว่าอาจจะไม่ได้รับน้ำมันเครื่องจักรนี้จากสิงคโปร์ หรือเมืองใด ๆ ซึ่งบริษัทน้ำมันเขาส่งมา ทั้งนี้ก็เพราะพากันลืมเสียว่าน้ำมันหยอดเครื่องที่ดีที่สุดนั้นก็คือน้ำมันมะพร้าว ต้นมะพร้าวเป็นต้นไม้ที่ปลูกได้ง่ายดายในเมืองไทยไม่ว่าแห่งใด และการที่จะลงทุนในชั้นต้นนั้นก็น้อย

ที่สุด แต่ชาวเราพอใจที่จะซื้อน้ำมันละหุ่งของเราจากต่างประเทศ และสู้เสียดราคาซึ่งเขาคิดเอาแรงขึ้นเพื่อเหตุผลที่มากกว่าที่จะคิดทำเอาเองด้วยทุนอันน้อย เรื่องน้ำมันละหุ่งนี้ก็ไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญอันใด แต่ที่ข้าพเจ้ายกขึ้นมากล่าวก็เพื่อจะให้ท่านเห็นว่า เราได้ปล่อยตัวของเราให้พึ่งพาอาศัยชาวต่างประเทศโดยไม่จำเป็นเลย ความจริงยังมีตัวอย่างที่น่าขันกว่านี้มาก เช่นร้านยาหลายรายขายยาแก้ท้องเสียเรียกว่า “ปาปะยัน” ซึ่งมีไซอันไกล คือมะละกอของเราตี ๆ นี้เอง ยังมียาฝรั่งที่ใช้บำรุงธาตุอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “มะคุมเปาเดอร์” ซึ่งตามสำเนียงก็พอจะบอกได้แล้วว่าอะไร ไม่จำเป็นต้องอธิบายต่อไป

แต่ยังมีของจริงจริงอยู่เรื่องหนึ่ง กล่าวคือ ผ้าเป็นต้นไม้ที่เราปลูกได้ในเมืองไทยโดยแน่นอน คนปั่นฝ้ายและทอผ้าของเราก็มีไม่น้อย แต่ถึงเช่นนั้นก็ดี ของที่เราเอามาใช้เป็นผ้าคาดพุง หรือผ้าห่ม โดยมากล้วนเป็นของต่างประเทศทั้งสิ้น การทำไหมก็เกือบจะสูญ ด้วยเหตุที่ผู้ราคาของต่างประเทศไม่ได้ ทัศนกรรมอย่างใด ๆ ในเมืองไทยเราเกือบจะเป็นเช่นนี้ทั้งสิ้น แต่ถ้าจะกล่าวต่อไปก็จะเป็นการนอกเรื่อง เพราะว่าเราจะพูดถึงแต่สิ่งที่ยังชีวิตให้เป็นอยู่ได้เท่านั้น กล่าวคือสิ่งของซึ่งเราจะไม่มีไม่ได้โดยแน่แท้ และซึ่งถ้าจะถูกตัดเสียแล้วจะทำให้เดือดร้อนจริง ๆ

น้ำตาลเป็นของอย่างหนึ่ง ซึ่งยอมรับกันว่าเป็นอาหารจำเป็นแก่ชีวิต แต่ถึงอย่างนั้นเราก็กินยอมปล่อยให้การจำหน่ายน้ำตาลนี้ตกอยู่ในมือของชาวต่างประเทศได้แทบทั้งสิ้น เสื้อผ้าก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับปกปิดและป้องกันร่างกายอีกอย่างหนึ่ง แต่เราก็กินพอใจที่จะซื้อของเหล่านี้จากต่างประเทศแทบหมด ถ้าต่างว่าของ 2 สิ่งนี้เข้ามาไม่ได้ในเมืองเรา จะเป็นอย่างไรบ้าง ? มิต้องเลยอดขนมและของหวานทั้งหมด และเปลือยกายด้วยหรือ ?

แน่ทีเดียว น้ำตาลยังเป็นของที่ต้องทำกันอยู่ และการทอผ้าก็ยังเป็นวิชาที่ยังไม่สูญทีเดียว ในหมู่ไทย แต่ท่านคิดดูเถิดว่า คนไทยเราจะยังคงทำของที่ขายไม่ได้นั้นต่อไปอีกได้สักเท่าใด คงจะไม่ทำต่อไปชั่วกาลนานนั้นเป็นแน่ ถ้าเราซื้อสิ่งของเหล่านี้จากต่างประเทศมากขึ้นเท่าใดของทั้งสองสิ่งนี้ก็ทำให้เมืองไทยเราน้อยลงเท่านั้น และในที่สุดทั้งน้ำตาลและทั้งผ้าก็จะมีทำในเมืองไทยเราต่อไป ทัศนกรรมใดถ้าสูญไปเสียครั้งหนึ่งแล้ว ก็จะไม่ปลูกให้ฟื้นขึ้นอีกไม่ได้ ง่ายกว่าปลูกคนตายให้ฟื้นนั้นเลย ถ้าการทำน้ำตาลและการทอผ้าสูญไปเสียแล้ว ในเวลาที่ความคับขันจะมีขึ้นแก่เรา เราจะตกอยู่ในที่ลำบาก เมื่อน้ำตาลและผ้า 2 สิ่งนี้หมดไป และทางที่จะได้เพิ่มเติมมาจากต่างประเทศก็เป็นอันไม่มีเสียแล้ว และถึงแม้ว่าอ้อยจะปลูกได้ง่าย ก็จำเป็นต้องเสียเวลาอยู่บ้าง ส่วนการทอผ้า นั้น กว่าจะจัดการให้ดำเนินไปได้ก็ต้องเปลืองเวลานานอยู่

ตามที่กล่าวมานี้ บางทีข้าพเจ้าจะถูกหาว่าเป็นคนตื่นเกินเหตุ แต่ข้าพเจ้ายอมเป็นคนตื่นในเวลานี้ ดีกว่าที่จะต้องเป็นคนสิ้นคิดในเวลาวิบัติ

แต่คนที่ไม่มีทางแก้ไขจะแสดงได้นั้น ก็เท่ากับคนที่เปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้า
มีข้อเสนอแนะอยู่บางข้อ ซึ่งข้าพเจ้าจะขอกล่าวในบทหน้าต่อไป

บทที่ 5 วิธีที่จะแก้ไข

พวกเราดูเหมือนจะเข้าใจกันเสียว่า เป็นแบบธรรมเนียมของหนังสือพิมพ์อย่าง 1 หรืออย่างไรก็ดี เป็นแบบธรรมเนียมของหนังสือพิมพ์ในเมืองไทย ที่จะเหมาว่ารัฐบาลต้องรับผิดชอบ และมีหน้าที่จะต้องแก้ไขเหตุหรือสรรพสิ่งใด ๆ ซึ่งมีผู้เขียนลงหนังสือพิมพ์เห็นว่าควรที่จะแก้ไข และยังมีอยู่อีกข้อ 1 ซึ่งดูเหมือนจะเข้าใจว่าเป็นธรรมเนียมเหมือนกันว่า รัฐบาลไม่เคยดำริจัดการอย่างไรโดยลำพังเลย นอกจากจะถูกหนังสือพิมพ์ตีเตียนและกล่าวโทษ เพราะฉะนั้นเมื่อท่านผู้อ่านเห็นเรื่องซึ่งจำหน้าว่า “วิธีที่จะแก้ไข” ท่านคงจะเข้าใจว่าข้าพเจ้าจะกล่าวโทษตีเตียนรัฐบาลในข้อบกพร่องต่าง ๆ แต่ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่ต้องทำให้ท่านคาดหมายผิดไป เพราะประการ 1 โดยอาชีวะ ข้าพเจ้ามิใช่เป็นคนเขียนลงหนังสือพิมพ์ และอีกประการ 1 ข้าพเจ้าไม่เหมือนคนไทยที่เขียนลงหนังสือพิมพ์โดยมาก ด้วยเหตุว่าข้าพเจ้าไม่มีสาเหตุเด่นเคืองรัฐบาลเป็นส่วนตัวทั่ว ๆ ไป หรือริษยาข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะเลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่มีความจำเป็นที่จะเอาโคลนที่ยวบ้ายหน้าผู้อื่น ซึ่งเป็นการเล่นที่ข้าพเจ้าไม่เห็นสนุกเลยแต่ไรมาแล้ว เพราะเหตุว่าคนใดที่เล่นของโสโครกก็มักจะต้องเปื้อนโสโครกเองเท่ากับผู้ที่ถูกป้าย

อีกประการ 1 ความยุติธรรมบังคับให้ข้าพเจ้ากล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าการที่เราต้องพึ่งอาศัยเงินนั้นเป็นความคิดของรัฐบาลฝ่ายเดียว พลเมืองชาวไทยทุกคนย่อมมีทั้งความชอบธรรมและหน้าที่บางอย่างซึ่งจะต้องทำ แต่พวกหนังสือพิมพ์และพวกนักพูดโดยมากมักจะพอใจกล่าวแต่เรื่องความชอบธรรมอย่างเดียว ส่วนหน้าที่อันเป็นกรณีกึ่งนั้นให้เป็นส่วนรัฐบาลรับเหมาทั้งสิ้น บรรดาปราชญ์ทั้งในรัฐศาสตร์และในนิติศาสตร์ย่อมจะกล่าวยืนยันว่า อันความชอบธรรมและหน้าที่ 2 สิ่งนี้ ย่อมจะต้องมีเป็นคู่กัน ถ้ามีความชอบธรรมแล้ว ก็ต้องมีหน้าที่ประจำอยู่ด้วย ส่วนปราชญ์ในทางกฎหมายเขาก็ยอมรับ และยืนยันตามหลักนี้เหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่สามารถจะสังเกตเห็นความคิดของจีนในเรื่องนี้ได้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าไม่อาจที่จะกล่าวได้ว่าตามความเห็นของพวกนักหนังสือพิมพ์จีน ที่ได้แสดงมาเป็นที่ว่า ความชอบธรรมเป็นสมบัติแห่งประชาชนโดยเฉพาะ ส่วนความรับผิดชอบเป็นของรัฐบาลนั้น เขามีหลักฐานที่จะอ้างอิง

ได้เพียงไร แต่ความเห็นของข้าพเจ้านั้นมีหลักที่จะอ้างได้ในพวกปราชญ์ทั้งในทางรัฐศาสตร์ และในกฎหมายที่เลื่องลือที่สุดในยุโรป

เมื่อเรามีความชอบธรรมที่จะได้รับความคุ้มครองและอุปการะคุณจากรัฐบาลขณะนี้แล้ว ก็ย่อมเป็นหน้าที่แห่งเราที่จะช่วยเหลือรัฐบาลในการที่จะกระทำหน้าที่อันมากมายตามความสามารถแห่งเราที่จะทำได้ และทำให้เป็นที่กีดขวางแก่รัฐบาลน้อยที่สุดที่จะทำได้ อีกประการ 1 เป็นหน้าที่ของเราเหมือนกันที่จะพยายามทำอย่างดีที่สุด เพื่อป้องกันรักษาสมบัติแห่งชาติให้ดำรงคงอยู่และบำรุงกิจการ ซึ่งต้องการความบำรุง

ยกเรื่องอื่น ๆ เสีย เราควรจะมาพิจารณาวิถีการที่จะอุดหนุนและบำรุงหัตถกรรมของเราดัง ๆ ซึ่งให้ผลอันเป็นของจำเป็นแก่ชีวิต มีอาหารและการนุ่งห่มเป็นอาทิ และควรเราจะพิจารณาต่อไป ถึงอุบายซึ่งควรจะดำเนินเพื่อให้บ้านเกิดเมืองนอนของเราเป็นประเทศที่เลี้ยงตัวเองได้มากที่สุด โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยประเทศอื่น

1. เราต้องจำไว้ว่า คนไทยเราและชาวต่างประเทศนั้น มีลักษณะต่างกันอยู่เป็นข้อสำคัญ นี้จะแปลว่าเราควรจะต้องเกลียดชังชาวต่างประเทศก็หาไม่ได้ แต่เราไม่ควรที่จะหลงหรือคาดหมายว่าชาวต่างประเทศนั้นจะคิดเหมือนอย่างเรา เราต้องจำไว้ว่า ชาวต่างประเทศนั้นอาจจะเต็มใจอยู่ด้วยกับเรา กินข้าวกินน้ำกับเรา คำขายกับเราและเป็นสหายกับเราได้ แต่เราจะหวังว่าเขาจะตายด้วยเรานั้นไม่ได้ ข้าพเจ้าขอสารภาพโดยตรงเสียในที่นี้ว่า โดยความรู้สึกส่วนตัวข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าไม่เต็มใจอย่างยิ่งที่จะตายกับชาวชาติใด ๆ นอกจากชาติของข้าพเจ้าเอง

2. เราจงทิ้งความหลงเชื่อของเรา ในข้อที่ว่าจีนเต็มใจที่จะกลายเป็นไทย และจีนก็เหมือนกับคนไทยทุกอย่างนั้นเสียเถิด การที่หวังเช่นนั้นก็เสมือนกับจะทำให้เราเองต้องได้รับความเสียใจเวลาที่ดับขัน ด้วยว่าเมื่อถึงเวลานั้นแล้ว เราจะรู้สึกได้ว่าเราได้หวังอยู่ในกำลังส่วน 1 ซึ่งแท้จริงหาไม่มีอยู่ไม่ การที่จะทำไมตรีและทำกิจธุระกับจีนสักเท่าใดนั้นได้ทั้งสิ้น ตามความพอใจแห่งท่านเถิด แต่อย่าลืมตัวหลงคิดไปว่า จีนนั้นผิดกับชนชาติอื่น ๆ ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ

3. ลูกจีนนั้นผิดกันกับจีนนอกแท้ ๆ จริงอยู่ แต่เราจะนับว่าเขาเป็นไทยแท้ได้ แต่โดยเฉพาะพวกที่ได้แสดงความตกลงกันแน่นอนที่จะแปลงชาติเป็นไทย ตัดขาดจากการสมาคมกับจีนอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น คือเขาต้องแสดงว่า จะเป็นตายกับเราจริงแล้ว เราจึงควรนับว่าเขาเป็นพวกเราแท้ได้คน 1 พวกที่เป็นจีนครึ่งไทยครึ่งนั้น เราจะนับว่าเป็นไทยแท้ไม่ได้ (เพราะเขาอาจจะเลือกเป็นไทยหรือเป็นจีนตามแต่จะเหมาะแก่เหตุและสมัย ถ้าจะคบคนกำกวมเช่นนี้คบจีนแท้ ๆ ดีกว่าเป็นอันมาก)

4. พวกเราจึงมาพากันทำประโยชน์ให้แก่ชาวเรามากที่สุดที่จะทำได้ โดยไม่ต้องอาศัยชาวต่างภาษา เพื่อความสำเร็จแห่งการทำงานทุกอย่าง เพราะว่าเราไม่ควรจะลืมเสียเลยว่า ชาวต่างภาษานั้น เมื่อถึงเวลาที่เรารั้งแก้อับจนเข้าแล้ว เขาอาจจะรังเราเสียก็ได้ เพราะฉะนั้นเราไม่ควรจะปล่อยให้หนี้สินทำงานของเรานั้นสูญไป เพื่อว่าถึงแม้พวกเกลียดต่างภาษาของเราจะรังเราเสีย เราก็จะไม่ต้องรู้สึกเดือดร้อนมากนัก

5. เราควรจะพยายามเข้าใจว่า การปิดสินค้าในเวลาสงครามนั้น แปลว่าอะไร? ความมุ่งหมายในการที่ปิดสินค้าแห่งประเทศ ก็คือจะตัดมิให้เสียไปไหน ๆ เข้าไปในเมืองนั้นได้ เพื่อจะให้พลเมืองในประเทศนั้นถึงแก่ความอดอยาก จนต้องยอมแพ้ หรือมิฉะนั้นก็เพื่อบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนอย่างอื่น ๆ จนทนไม่ไหว อันจะเป็นเหตุให้ต้องยอมแพ้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นประเทศใดซึ่งต้องอาศัยต่างประเทศในส่วนสิ่งของซึ่งจำเป็นแก่ชีวิตมากเท่าใด การที่ปิดสินค้าในเวลาสงครามตามที่กล่าวนั้น ก็จะเป็นผลดีแก่ฝ่ายข้าศึกมากขึ้นเท่านั้น การที่จะปิดสินค้าแห่งประเทศที่เลี้ยงตัวได้เองย่อมไม่สู้จะเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายที่ปิดนั้นนัก อาศัยเหตุนี้ ชาตินเล็กจึงควรพยายามที่จะเลี้ยงตัวได้เองมากที่สุดที่จะทำได้ เพราะเหตุนี้เมืองไทยจำจะต้องเป็นประเทศที่เลี้ยงตัวได้เอง

6. ในเวลานี้ เมืองไทยก็นับว่ายังเป็นประเทศที่เลี้ยงตัวเองอยู่ได้ แต่ถ้าเราขียนยอมให้ตัวเราต้องอาศัยความอุดหนุนจากต่างประเทศอยู่เรื่อยไปแล้ว ผลอันดีซึ่งเรายังไม่ได้รับอยู่ในเวลานี้ ก็จะต้องเสื่อมถอยน้อยลงไปทุกวัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่แห่งเราทุก ๆ คนซึ่งเป็นคนชาติไทยแท้ที่จะกระตือรือร้น และพยายามที่จะตัดความเอนไปเอนทางพึ่งพาอาศัยชาวต่างประเทศกันเป็นทางที่น่ากลัวอันตราย

7. เราจะต้องพิจารณารู้จักแบ่งประเภทแห่งของว่าสิ่งใดจำเป็นที่จะต้องเอามาจากต่างประเทศ และสิ่งใดที่ไม่จำเป็น ของในประเทศที่ 2 นี้ ก็คือน้ำตาลและผ้าต่าง ๆ ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วนั้น สิ่งของอื่น ๆ นอกจากนั้น ท่านผู้อ่านก็คงจะคิดเอาเองได้โดยง่าย

8. เราทั้งหลายควรจะถือว่า เป็นหน้าที่แห่งเราส่วน 1 ที่จะบำรุงอุดหนุนหัตถกรรมทั้งปวงของไทยเรา นี่เป็นทางดีที่สุดที่จะช่วยให้บ้านเมืองของเราเป็นประเทศที่เลี้ยงตัวได้จริง

9. พวกเราต้องทิ้งนิสัยที่เชื่อว่า กิจการอาจจะสำเร็จได้โดยขอขอนกล่าวโทษดูหมิ่นรัฐบาลไทย เราทุก ๆ คนย่อมมีกิจที่จะต้องกระทำให้แก่ชาติแห่งเรา ควรเราจะพยายามทำอย่างดีที่สุดของเราที่จะทำได้เพื่อประโยชน์แห่งชาติ ดีกว่าที่จะโทษผู้อื่นที่เขาไม่ได้กระทำกิจนั้น ก่อน

ที่ท่านจะกล่าวโทษผู้ใดว่าเขาละเลยหน้าที่ของเขา ท่านควรจะมีใจเสียก่อนว่า ตัวท่านเป็นผู้ที่กระทำหน้าที่ดีอยู่แล้ว มิฉะนั้นคำที่ท่านกล่าวโทษเขาตัวเอง จะกลับมากระทบตัวท่าน

ความในข้อ 8 และข้อ 9 นั้นสำคัญมาก สมควรที่จะพิจารณาให้ละเอียดสักหน่อย ดังที่ข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปในบทหน้า

บทที่ 8

กรณีศึกษาของเราต่อชาติ

เป็นที่น่าเสียใจอย่าง 1 ที่คนเรายังรุ่งเรืองขึ้นเท่าใดก็ยิ่งเห็นแก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น เราควร จะพิจารณาดูข้อความนี้ เพื่อรู้ว่าเป็นเพราะเหตุประการใด

ความรุ่งเรืองย่อมเป็นผลบังเกิดขึ้นจากความสงบเรียบร้อย ความรู้สึกพ้นอันตรายแห่ง ยุทธภัยและพ้นจากความกลัวจะถูกย่ำยี ย่อมให้เวลาแก่ชาติที่จะบำรุงตนเพิ่มพูนความดีงามความ สมบูรณ์แห่งประเทศ ผลแห่งการบำรุงนี้แหละ เราเรียกว่าความรุ่งเรือง ความสงบนี้ทำให้คน แสวงหาความสำราญและความสนุกสนานส่วนตัว จึงทำให้เราเห็นแก่ตัวมากขึ้นทุกที จนถึงเข้าใจ เสียว่าความรุ่งเรืองนั้นเป็นของที่มีขึ้นเพื่อความสำราญส่วนตัว

เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่เราจะต้องพิจารณาใคร่ครวญเหตุผลแห่งการนี้ เพราะโดย ความพิจารณาเราจะได้ไม่หลงเชื่อในลัทธิอันน่ากลัวอันตราย ซึ่งสอนให้คนสำคัญว่าความรุ่งเรือง จะมาถึงก็เฉพาะโดยเที่ยวตะโกนร้อง และเที่ยวก่อการวุ่นวายไม่สงบต่าง ๆ ซึ่งเป็นลัทธิจะนำ ความพินาศมาสู่ชาติที่เลื่อมใสในลัทธินั้น เพื่อจะยกตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายและใกล้ ๆ เมืองเรา จำเป็นจะต้องกล่าวถึงเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในเร็ว ๆ นี้ในเมืองจีนอีกครั้ง 1

จีนนั้น โดยความประสงค์ที่จะนำความรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมืองตามความนิยมแห่งสมัย ปัจจุบันนี้ อันเป็นความประสงค์ที่น่าชมอย่างยิ่ง จึงได้อุดหนุนให้คนชั้นหนุ่ม ๆ ไปศึกษาวิชาใน ประเทศยุโรปและอเมริกา พวกหนุ่ม ๆ เหล่านี้ไปจากประเทศซึ่งมีความรุ่งเรืองมาแล้วอย่างเก่า ได้ไปพบความรุ่งเรืองอย่างใหม่ที่มีอยู่ในยุโรปประเทศและอเมริกา และซึ่งเขาเห็นว่าเป็นความ รุ่งเรืองที่นำมาซึ่งอำนาจให้แก่ชาตินั้น ๆ เพราะฉะนั้นก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนหนุ่มเหล่านี้ ได้พากันลงเนื้อเห็นว่า สิ่งใดที่ทำความเป็นใหญ่ให้แก่ชาวชาติยุโรปและอเมริกาได้ฉันใด ก็คงจะ ทำความเป็นใหญ่ให้แก่ประเทศบ้านเมืองตนได้ฉันนั้น ข้อนี้เป็นการถูกต้องโดยไม่มีที่สงสัย ทั้ง ในการที่เขาทั้งหลายเหล่านี้มีความประสงค์ที่จะให้บ้านเมืองรุ่งเรือง อย่างประเทศยุโรปและ อเมริกา ก็เป็นการชอบแท้แล้วเหมือนกัน

แต่เขาเข้าใจผิดไปในข้อสำคัญข้อ 1 คือ เขาลืมเสียว่าความรุ่งเรืองที่เขาได้เห็นในยุโรป และอเมริกันนั้น เป็นผลแห่งการที่ได้เป็นมาหลายร้อยปี และเป็นขึ้นมาได้อย่างช้า ๆ โดยลำดับ ซึ่งได้รับความบำรุงด้วยเลือดเนื้อและน้ำตาของคนนับไม่ถ้วน ส่งเสริมด้วยกำลังแห่งคนที่สืบกันต่อ ๆ กันลงมา อันเหลือที่จะคณนาได้ คนเหล่านี้ได้อาบเหงื่อต่างน้ำต่อสู้ชิงชัยในสงครามมาหลายครั้ง เพื่อได้รับผลซึ่งเราเห็นอยู่ในเวลานี้ พวกจีนได้ไปพบแต่ชาติยุโรปแลอเมริกา พุดกัน ตะโกนกัน จึงได้มาลงเนื้อเห็นว่า ที่เขามีความรุ่งเรืองนั้นคงเป็นโดยวิธีพุดมาก ๆ นี้เอง ครั้นเมื่อนักเรียนจีนเหล่านี้กลับไปยังประเทศของตนแล้ว ก็ล้วนแต่มีสมองเต็มไปด้วยความคิดที่จะจัดการบ้านเมืองอย่างไร และเป็นธรรมชาติย่อมรู้สึกกระตือรือร้นที่จะทดลองความคิดนั้น ๆ ของตน ครั้นเมื่อรู้สึกความขัดข้องในวิถีแห่งการที่จะจัดไป ก็เกิดความคับใจโกรธเคืองเป็นธรรมดา แต่พวกเหล่านี้ย่อมมีความเชื่อถือในตนเองตามวิสัยแห่งคนหนุ่มทั่วทุกประเทศ จึงยังคงสำคัญว่า ถ้าได้จัดการลบล้างระเบียบการแห่งสมัยเก่าแล้ว ประเทศจีนก็จะแผ่ได้ในบัดนี้มือเดียวถึงซึ่งความรุ่งเรืองตามความนิยมแห่งสมัยใหม่ ข้อนี้เขาก็ได้ทดลองดูแล้ว แต่ก็หาเป็นผลสำเร็จไม่ เพราะว่าพวกจีนสมัยใหม่เข้าใจผิดคิดไปว่า ถ้าได้ร้องตะโกนให้ดังพอแล้ว เมืองจีนก็จะถึงซึ่งความรุ่งเรืองได้ บางทีถ้าพวกจีนเหล่านั้นได้ตกลงสัญญากันเสียก่อนว่า จะตะโกนอย่างเดียวกันและพร้อม ๆ กันฉะนี้แล้ว การที่ตะโกนนั้นก็อาจจะมผลสำเร็จได้ดียิ่งกว่าที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ แต่เป็นการเคราะห์ร้ายที่จีนทุกคนต่างร้องต่างตะโกนผิดไปจากเพื่อนบ้าน และผลก็เป็นอย่างอื่นไม่ได้อยู่เอง นอกจากที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ คนใดที่ร้องตะโกนดังที่สุดก็ต้องเงยบхайเสียงไปเร็วที่สุด การเป็นเช่นนี้โดยลำดับมา จนในเวลานี้คนที่เงยบхайที่สุดจึงกลายเป็นคนที่ดำรงอยู่ในอำนาจได้ ส่วนคนอื่น ๆ นอกนั้นนับได้ว่าล้วนได้ร้องเพลงผิดเสียงเสียแล้วทั้งนั้น

ไทยเราจรู้สึกเกิดว่า การตะโกนนั้นทำให้ยุ่งมากกว่าทำประโยชน์ ควรเราจะรู้สึกเสียอีกข้อ 1 ว่า ถ้าไม่แก้ไขดัดแปลงตัวของเราเองแล้ว การที่จะหวังให้สิ่งอื่นเปลี่ยนแปลงไปให้ต้องตามสมัยนั้น เป็นอันหวังไม่ได้ ในคราวหน้าที่ท่านจะกล่าวถึงเรื่องแห่งรัฐบาลที่จะต้องจัดการแก้ไขสิ่งใด ๆ ควรท่านเองจะรู้สึกแน่นอนเสียก่อนว่า ตัวท่านอีกทั้งผู้ร่วมชาติท่านอันเป็นส่วนมากพร้อมที่จะรับผลแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เสียก่อน ถ้ามิฉะนั้นการที่ท่านตะโกนจะไม่มีประโยชน์อย่างใดเลย นอกจากหนวกหูเปล่า ๆ เท่านั้น ที่จริงมีหนทางอยู่เป็นอเนกประการที่ท่านจะทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองของท่านได้ และจะทำได้โดยไม่ต้องตะโกนเลยด้วย ข้าพเจ้าขอโอกาสนี้ชี้แจงต่อไป

ในชั้นต้นจำเป็นที่เราจะต้องจดจำไว้ว่า พวกเราคน 1 เป็นส่วน 1 แห่งชาติไทย และคนไทยอื่นไม่ว่าบรรดาศักดิ์ชั้นใด ตระกูลใด ไม่เลือกกว่ามีความรู้ดีหรือไม่มีความรู้ ล้วนเป็น

ส่วนหนึ่ง ๆ แห่งชาติเดียวกับท่านเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ไม่ว่าประโยชน์สิ่งใดซึ่งท่านจะนำมาให้แก่คนไทยได้ ก็เท่ากับนำประโยชน์มาให้แก่ตัวท่านเอง ซึ่งเป็นส่วนแห่งชาติเดียวกัน หรืออีกนัย 1 ถ้าท่านจะตั้งใจให้ร้ายแก่ไทยคนใดหรือไทยหมู่ใดแล้ว ท่านก็เท่ากับทำร้ายแก่ส่วน 1 แห่งชาติ ซึ่งท่านเองก็เป็นส่วน 1 เหมือนกัน

อนึ่ง ต้องจำไว้ด้วยว่า เมื่อมีความชอบธรรมแล้วก็ต้องมีหน้าที่จะต้องทำอยู่ด้วย นักพูดบางคนชอบพูดว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่เขามักจะลืมพูดต่อไปด้วยว่า รัฐบาลมีความชอบธรรมที่จะได้รับความเคารพจากประชาชนผู้เป็นข้าในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีความชอบธรรมที่จะได้รับส่วนช่วยเหลือจากราชกรรในทางสวัสดิภาพเพื่อใช้ในราชการแผ่นดิน สิ่งใดที่รัฐบาลมีความชอบธรรมที่จะได้รับ ก็ย่อมเป็นหน้าที่แห่งราชกรรจะต้องกระทำ เพราะฉะนั้น การเสียภาษีจึงเป็นหน้าที่ของเราอย่าง 1 และการเคารพต่อพระราชกำหนดกฎหมายก็เป็นหน้าที่อีกอย่าง 1 หน้าที่ทั้งสองอย่างนี้สำคัญมาก

การพยายามที่จะรักษาความดำรงอยู่แห่งชาติไว้ด้วยดี รัฐบาลจำเป็นต้องจับจ่ายใช้เงินทองเป็นอันมาก และจำนวนค่าใช้จ่ายเหล่านี้ต้องหามาทางใดทาง 1 จะหามาโดยทางขึ้นภาษีก็ได้ แต่การทำเช่นนี้ต้องทำโดยวิธีที่มีเกณฑ์เป็นหลัก คนเป็นอันมากกล่าวว่า จะขึ้นภาษีอีกไม่ได้ เพราะว่าคนของเราจนมาก ในข้อนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เราไม่จนเลย เพราะว่าธรรมชาติให้ความสมบูรณ์แก่เรามากไม่แร้นแค้นเลย แต่หากว่าเรายังหาได้ทำให้ความสมบูรณ์ของเราเป็นเงินทองพอไม่ เราขาดแต่เงินเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงสรุปรวมความได้ว่าเราไม่จน แต่ไทยเราโดยมากพอใจในสิ่งที่มีอยู่แล้วมากเกินไป พวกเราโดยมากทำงานแต่เฉพาะได้เงินพอซื้ออาหารเลี้ยงชีพ สิ่งเหล่านี้ก็หาได้โดยราคาอันย่อมเยา เราไม่เหมือนจีนซึ่งรักแต่เงินอย่างเดียว และมักเป็นคนตระหนี่เบียดกรอ พวกเราไม่ใคร่จะมีความชอบการสะสมทรัพย์สมบัติไว้ เพราะฉะนั้นไม่เห็นคนมั่งมีในจำพวกเรา เมื่อข้าพเจ้ากล่าวว่าคนมั่งมี ข้าพเจ้าหมายความว่ามั่งมีด้วยเงินทอง ซึ่งพวกเราโดยมากไม่ใคร่จะมั่งมี แต่ถ้าท่านออกไปพ้นกรุงเทพฯ แลดูไปคงจะเห็นพวกไทยเรา แม้จะจนด้วยเงินทองก็มักจะมีบริบูรณ์ด้วยความพอใจมีความสุข จำพวกคนในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นคนชั้น 1 ซึ่งเรียกตนว่าเป็นคนชั้นนี้ได้รับความศึกษา ซึ่งเรียนรู้แต่ทางเสียแห่งความรุ่งเรืองเท่านั้นที่บ่นว่าพวกเราจน ทั้งนี้เขาย่อมหมายความว่าเขาไม่มีเงินพอที่จะจ่ายบำรุงความฟุ่มเฟือย และสนุกสนาน คนจำพวกนี้เป็นผู้ต้องการเงิน เขาดูเหมือนจะเข้าใจว่า เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะจัดการให้พวกเขาได้สำเร็จความปรารถนาซึ่งเห็นแก่ตัวเช่นนั้น

ข้าพเจ้าขอชวนให้พวกชาวกรุงเทพฯ จำไว้ว่า ถ้าไม่ทำงานแล้วท่านจะหากินไม่ได้ อีกประการ 1 ท่านจะปรารถนาสิ่งซึ่งไม่มีนั้นไม่ได้ โดยเหตุฉะนั้น ท่านต้องพยายามช่วยชาติของ

ท่าน บำรุงความสมบูรณ์ซึ่งมีอยู่แล้วให้รุ่งเรืองทวีขึ้น เพื่อให้เป็นเงินเป็นทองขึ้น และสงวนเงินซึ่งหาได้ในประเทศนั้นให้มากที่สุดที่จะทำได้ ที่จะทำเช่นนี้ให้เป็นผลสำเร็จ ก็ต้องอุดหนุนหัตถกรรมในพื้นที่เมืองของเรา

การที่พูดเล่นง่าย ๆ ว่า รัฐบาลควรจะอุดหนุนหัตถกรรมนั้น จะเป็นประโยชน์อย่างไร เพราะว่าคนไทยเราไม่ซื้อสิ่งซึ่งเป็นฝีมือไทยเอง ครั้ง 1 รัฐบาลก็ได้จัดการบำรุงเลี้ยงไหม และกรรมใหม่นี้ต้องเลิก เพราะว่าผลประโยชน์ที่ได้นั้น ไม่สมกับค่าใช้จ่ายในการบำรุงกรรมนั้น

เราดูเหมือนจะลืมเสียว่า เมื่อไม่มีคนซื้อแล้วก็ต้องยอมไม่มีคนขาย ถ้าพวกเราชอบซื้อผ้าและแพรจากต่างประเทศแล้ว ของที่ทอขึ้นในพื้นที่เมืองเราเอง จะมีประโยชน์อย่างไร

โดยมากมีผู้อธิบายว่า ของที่มาจากต่างประเทศถูกกว่าของที่ทำในพื้นที่เมืองเรา แต่เราไม่ควรจะจำไว้หรือว่า เมื่อเราเสียเงินซื้อของต่างประเทศ แม้แต่เล็กน้อยเท่าใดก็ดี เงินนั้นก็จะต้องออกไปนอกประเทศ จึงเห็นได้ชัดว่ามีอยู่ทางเดียวที่จะรักษาเงินไว้ในประเทศเราได้ก็คือ ซื้อสิ่งทำในประเทศเราเองเท่านั้น

ข้าพเจ้าเห็นว่าการอุดหนุนหัตถกรรมในพื้นที่เมืองเราเอง เช่นการทอผ้า และการทำไหม เป็นต้น เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายจะพึงกระทำ ไม่ใช่แต่เพื่อประโยชน์จะรักษาเงินไว้ในประเทศเราอย่างเดียวเท่านั้น การที่อุดหนุนหัตถกรรมในพื้นที่เมืองเราเช่นนี้ ทำให้เป็นที่มั่นคงว่าประเทศเราบริบูรณ์เลี้ยงตัวเองได้ ถึงแม้จะมีเหตุคับขันขึ้นแล้ว เราจะหวังสินค้าจากต่างประเทศไม่ได้แล้ว เราก็จะไม่ต้องเดือดร้อน เพราะการขาดเสบียงอาหารอันเป็นของจำเป็น

ข้าพเจ้าขอแนะนำความเห็นซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้นต่อผู้ร่วมชาติของข้าพเจ้าทั้งหลาย โดยหวังว่าพวกที่มีสติและความคิดจะเห็นด้วยข้าพเจ้า และช่วยข้าพเจ้าทำลายความหลงอันให้ผลร้ายอยู่แก่ชาติไทย ท่านทั้งหลายจงไว้ธุระในการพูดแก่พวกหากินในทางพูดและพวกหนังสือพิมพ์เขาเถิด ส่วนเรานั้นควรคิดแล้วจงทำเท่านั้น

หลักการ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

แลพิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการ

ในการพระราชพิธีตระกูลระสงกรานต์

พระพุทธศักราช 2457

ในสมัยปัจจุบันนี้ ใคร ๆ ก็ยอมทราบอยู่แล้วว่า การศึกษาจำเป็นยิ่งกว่าในเวลา
ก่อน ๆ นี้เป็นอันมาก และมีตำรับตำราสำหรับสอนศิลปแลวิทยาแทบทุกอย่าง เหตุฉะนั้นจึงทำให้
คนบางจำพวกหลงไปว่า “รู้อะไรก็ไม่สู้รู้อวิชา” และด้วยความหลงอันนี้จึงเลยทำให้หลงเลยนึก
ต่อไปว่า ไม่ว่าจะทำการในหน้าที่ใด ๆ ข้อสำคัญมีอยู่อย่างเดียว แต่เพียงจะพยายามให้ได้คะแนน
มาก ๆ ทุกคราวที่สอบไล่ในโรงเรียน และให้ได้ประกาศนียบัตรหลาย ๆ ใบ แล้วพอออกจาก
โรงเรียนก็เป็นอันจะไม่ต้องพยายามทำอะไรอีกต่อไป ทั้งลาภ ทั้งยศ ทั้งทรัพย์ จำจะต้องหลั่งมา
ไหลมาทีเดียว

บุคคลจำพวกที่คิดเห็นว่า วิชาเป็นก๊วยสารพัดนึกเช่นนี้ เมื่อเข้าทำการแล้ว ถ้ามัน
ไม่ได้รับตำแหน่งอันสูงเพียงพอกแก่ที่ตนตีราคาของตนไว้ และลาภยศทรัพย์หลั่งไหลมาไม่ทันใจ
ก็บังเกิดความหลงใจแล้วก็บังเกิดความไม่พอใจ เมื่อไม่พอใจแล้วก็บังเกิดความริษยา เมื่อเกิด
ความริษยาขึ้นแล้วก็หมดความสุข

แท้จริงบุคคลจำพวกนี้ลืมนึก หรือไม่เคยนึกทีเดียวว่ามีสุภาชิตโบราณท่านได้กล่าว
ไว้แล้วว่า “วิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” คำที่กล่าวไว้เช่นนี้ควรที่จะหวนคำนึงดูบ้างว่า ท่านมุ่ง
ความว่าอะไร? ท่านยอมมุ่งความว่า วิชานั้นเปรียบเหมือนเครื่องแต่งตัว ซึ่งใครมีทุนแล้ว
ก็อาจจะหาแต่งได้เท่ากัน แต่ถึงแม้ว่าจะมุ่งหางหงส์ผิดหน้าใส่ชฎาทอง ถ้าแม้ว่ารำไม่งาม เขา
ก็ไม่เลือกเอาเป็นตัววิหนาเป็นแน่ละ ถ้าคนเราต้องการแต่วิชาอย่างเดียวเป็นเครื่องนำไปสู่ความ

เป็นใหญ่ ป่านนี้พวกครูบาอาจารย์ทุกคนคงต้องเป็นคนใหญ่คนโตไปด้วยกันหมดแล้ว แต่แท้จริงศิษย์ที่คิดว่าครูมีถมไป ซึ่งถ้าจะว่าไปแล้วไม่ควรที่จะเป็นไปได้ เพราะครูเป็นผู้สอนวิชาให้แก่ศิษย์ เหตุใดศิษย์จึงจะวิ่งไปดีกว่าครูเล่า ถ้าลองไตร่ตรองดูข้อนี้ให้ดีขึ้น จะเห็นได้ว่า ไม่ใช่เพราะวิชาอย่างเดียวเสียแล้ว ต้องมีคุณวิเศษอื่นประกอบด้วยอีก คุณวิเศษเหล่านี้จะขอพรรณนา แต่พอเป็นสังเขป ดังต่อไปนี้

1. ความสามารถ

คำว่าสามารถนั้น มีบางคนก็เข้าใจกว้าง ๆ บางคนก็เข้าใจแคบ ๆ อย่างที่แคบ คือใครทำการได้ดีเต็มตามวิชาที่ได้เรียนรู้มาแล้ว ก็เรียกว่าเป็นคนที่มีความสามารถเสียแล้ว แต่แท้จริงควรใช้คำว่าชำนาญจะเหมาะกว่า เปรียบเหมือนช่างไม้ ช่างเหล็ก หรือช่างอะไร ๆ ที่ทำงานดี ๆ ก็หากกล่าวไม่ว่าเขาสามารถ มักกล่าวแต่ว่ามีฝีมือ และผู้ที่ขี่ม้าขับรถเก่ง ๆ ก็หากกล่าวไม่ว่าเขาสามารถ กล่าวแต่ว่าเขาชำนาญ แต่ที่ผู้ที่ได้รับวุฒิปริญญาการอย่างใดอย่าง 1 แล้ว และใช้ความรู้นั้นโดยอาการอันซ้ำซ้อน มักกล่าวกันว่าเขาสามารถ ซึ่งเป็นการส่งเสริมเกินกว่าที่ควรไปโดยแท้ อันที่จริงผู้ที่ได้เรียนการช่างไม้จนทำการในหน้าที่ของเขาได้ดีทุกสถานแล้วไม่เลวไปกว่าผู้ที่ได้เรียนกฎหมายจนว่าความได้นั้นเลย เป็นแต่ชำนาญการคนละอย่างเท่านั้น แต่ถ้าจะแปลคำสามารถให้กว้างออกไปต้องแปลว่า สิ่งซึ่งกระทำให้ความเป็นใหญ่มีมาแต่ผู้ที่มีอยู่ และจะแปลให้ดีกว่านี้ก็ยาก เพราะความสามารถเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ในตำรับตำราอันใด และจะสอนให้แก่กันก็หาได้ไม่ ย่อมจะเป็นสิ่งที่บังเกิดขึ้นในตัวบุคคลเอง หาใช่เพาะขึ้นโดยหาคะแนนมาก ๆ ในเวลาสอบไล่ในโรงเรียน หรือโดยได้ประกาศนียบัตรหลาย ๆ ใบก็หามิได้ การแปลคำว่าสามารถแคบไปนั้นแหละ ทำให้เป็นเรื่องบำรุงความโทมนัสแห่งบุคคลบางจำพวกเป็นอันมาก คำว่าสามารถควรจะแปลเสียให้กว้างทีเดียวว่า “อาจจะทำการงานให้เป็นผลสำเร็จได้ดียิ่งกว่าผู้ที่มีโอกาสเท่า ๆ กัน” เช่นต่างว่าคน 2 คนได้เรียนหนังสือโรงเรียนเดียวกัน สอบไล่ได้ปาน ๆ กัน ได้ไปยุโรปด้วยกัน เรียนเท่า ๆ กันอีก และกลับพร้อมกัน เข้ารับราชการพร้อมกันในหน้าที่คล้าย ๆ กัน แต่ครั้งเมื่อทำงานแล้ว คน 1 รู้จักใช้วิชาของตนให้เหมาะแก่กาลเทศะและสมเหตุสมผล อีกคน 1 ต้องคอยให้นายชี้หนทางให้ทำก่อนจึงทำ เช่นนี้นับว่าคนที่ 1 เป็นผู้มีความสามารถมากกว่าคนที่ 2

ความสามารถนั้นแหละเป็นสิ่งที่ต้องการสำหรับคนที่จะใช้เป็นผู้บังคับบัญชาคน ไม่ว่าในหน้าที่ฝ่ายทหารหรือพลเรือน และเมื่อผู้ใหญ่เขาจะเลือกหาผู้บังคับบัญชาคน เขาย่อมจะพึงเล็งดูความสามารถมากกว่าภูมิวิชา (ถ้าเขาคิดถูก) แต่ผู้ใหญ่ที่หลงไปพึงเล็งแต่ภูมิวิชาเท่านั้นก็มี

ซึ่งในไม่ช้าก็ต้องรู้สึกว่าคุณคิดผิด เพราะผู้ที่มีวิชาแต่ไม่รู้จักใช้วิชานั้นให้เป็นประโยชน์จริง ๆ ได้แล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกับวานร ซึ่งถือแก้วไว้ในมือแต่จะรู้ว่าค่าแห่งแก้วนั้นก็หาไม่ได้

ดังนั้นก็เป็นอันสรุปความได้แล้วว่า ความสามารถเป็นลักษณะอัน 1 แห่งผู้บังคับบัญชาคน

2. ความเพียร

ความเพียรเป็นคุณวิเศษ ซึ่งนักปราชญ์โบราณ ท่านสรรเสริญกันนัก จึงมีพุทธภาษิตปรากฏอยู่ว่า “ความเพียรเป็นเครื่องพาดนข้ามพ้นความทุกข์” แต่ผู้ที่มีวิชาสมัยใหม่นี้ ก็ไม่รู้สึกคุณวิเศษแห่งความเพียรอีกเหมือนกัน เพราะเหตุที่มีความเชื่อมั่นเสียแล้วว่า วิชาอาจจะพาดนไปถึงไหน ๆ ก็ได้ จึงไม่รู้สึกความจำเป็นที่จะต้องใช้ความเพียร โดยมากก็มักจะกล่าวว่า “ความเพียรเราได้ใช้แล้ว เราจึงได้มีวิชาความรู้ได้ถึงปานนี้ ถ้าเราไม่ได้มีความเพียรมาแล้ว เรายังคงเป็นคนโง่อยู่อย่างเดิมหรือ?” คำกล่าวเช่นนี้ เมื่อฟังดูเผิน ๆ และไม่ไตร่ตรองดูให้ถี่ บางทีก็หลงเห็นตามไปด้วย แต่แท้จริงที่กล่าวเช่นนั้นหาถูกไม่ การที่เรียนรู้อวิชานั้น เพราะอดสาหะพยายาม โดยเฉพาะชั่วแล่น 1 ต่างหาก คือสู้กัดฟันทนลำบากเอาพัก 1 พอให้สอบไล่ได้คะแนนสูง ๆ เพื่อหวังจะได้หาความสุขในทางเกียจคร้านเท่านั้น ซึ่งจะเรียกว่าเพียรจริงไม่ได้ การวิ่งทางไกลเพียง 100 เมตร กับการวิ่งทางไกลตั้งกิโลเมตรขึ้นไป นักเลงกีฬาเขาถือว่าผิดกันอย่างไร ความอดสาหะเรียนจนเพียงพอได้สอบไล่ได้ กับการเพียรต่อไปแม้เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วก็ผิดกันฉนั้น

คำว่าเพียรแปลว่า “กล้าหาญไม่ย่อท้อต่อความยากและบากบั่นเพื่อจะข้ามความขัดข้องให้จงได้ โดยใช้ความอดสาหะวิริยภาพมิได้ลดหย่อน”

เมื่อแปลคำว่าเพียรเช่นนี้แล้ว ก็จะแลเห็นได้เสียแล้วว่า การเพียรไม่ได้เกี่ยวแก่การมีวิชา มากหรือน้อย และคนที่ไม่มีวิชาเลยก็อาจที่จะเป็นคนเพียรได้ และถ้าเป็นคนเพียรแล้ว บางทีก็อาจที่จะเปรียบผู้ที่มีวิชาแต่ขาดความเพียรนั้นได้เป็นแน่แท้

ความจริงมีอยู่เช่นนี้ แต่ผู้ที่ตราคาดนว่าเป็นคนมีวิชา มักจะลืมนึกถึงข้อนี้ จึงไม่เข้าใจว่า เหตุใดผู้ที่มีวิชาน้อยกว่าตนจึงกลับได้ดีมากกว่า และลืมนึกไปว่าวิชานั้นจะเป็นสมบัติโดยจำเพาะบุคคลผู้ 1 ผู้ใด หรือหมู่ 1 หมู่ใดเท่านั้นก็หาไม่ได้ วิชาความรู้ย่อมเป็นของกลางสำหรับโลกเป็น ทรัพย์สินอันไม่มีเวลาสิ้นสุด และไม่มีผู้ใดในโลกนี้จะกล่าวได้เลยว่าเรียนวิชาจบหมดแล้ว ผู้ที่เป็นนักปราชญ์แท้จริงไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดภาษาใด ย่อมจะรู้สึกอยู่ว่า คนเรายังเรียนรู้อวิชามากขึ้น ก็ยิ่งจะแลเห็นแจ่มแจ้งขึ้นทุกทีว่าความรู้ของตนเองนั้นมันน้อยปานใด แต่ตรงกันข้ามผู้ที่โง่เขลา ภูมิความรู้ของตนอยู่เสมอ โดยเข้าใจว่าตนเป็นผู้มีความรู้สูงนั่นแหละเป็นคนโง่โดยแท้ จึงไม่เข้าใจ

ความจริงอย่างเช่นที่นักปราชญ์เขาเข้าใจกัน และอาศัยความเข้าใจคิดอันนั้นเอง จึงมิได้ชวนขาย สืบไป และด้วยเหตุนี้เอง ผู้ที่เขามิได้อวดรู้ เป็นแต่ตั้งความเพียรให้สม่ำเสมอไป จึงมักเดินทัน และแข่งขันหน้าผู้มีวิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด

อนึ่ง ผู้ที่แสดงตนเป็นคนเพียรแล้ว ก็เหมือนแสดงให้ปรากฏว่า ถ้าแม่ได้รับมอบให้กระทำการในหน้าที่ใด ก็คงจะใช้อุตสาหะวิริยภาพโดยสม่ำเสมอ เพื่อทำกิจการนั้น ๆ ให้บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จด้วยดีจึงได้ ดังนั้น เมื่อผู้ใหญ่จะเลือกหาคนใช้ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาคน จึงพึงเล็งหาคนเพียรมากกว่าคนที่มีความรู้ แต่เกียจคร้านหาความบากบั่นอดทนมิได้

3. ความไหวพริบ

ความไหวพริบเป็นลักษณะอีกอย่าง 1 ซึ่งต้องการสำหรับบุคคลที่จะใช้ในหน้าที่บังคับบัญชา

ความไหวพริบเป็นสิ่งซึ่งบังเกิดมีขึ้นในนิสัยแห่งบุคคลเอง จะหาตำรับตำราใดสำหรับเรียนรู้ก็หามิได้ และยากที่จะสอนกันได้ จะได้ก็แต่เพียงแนะนำหนทางให้ฝึกฝนตนเองขึ้นเท่านั้น แต่ถ้าไม่มีพื้นเดิมอยู่แล้วถึงจะแนะนำก็หาเป็นผลดีจริงไม่

ความไหวพริบแปลว่า “รู้จักสังเกตเห็นโดยไม่ต้องมีใครเตือน ว่าเมื่อมีเหตุเช่นนั้น ๆ จะต้องปฏิบัติกรอย่างนั้น ๆ เพื่อให้บังเกิดผลดีที่สุดแก่กิจการทั่วไป และรีบทำการอันเห็นควรนั้น โดยฉับพลันทันท่วงที”

ความไหวพริบนั้น จะเป็นเพราะมีวิชาอย่างน้อยก็หามิได้ เหตุฉะนี้ ผู้ที่มีวิชามากแต่บกพร่องในความไหวพริบแล้ว บางทีก็สู้คนที่วิชาน้อยกว่าแต่มีความไหวพริบมากกว่าหาได้ไม่ คือถ้ามีเหตุซึ่งจำเป็นจะต้องทำการโดยทันทีทันควัน จะมีเวลามัวคั่งตำรับตำราอะไรที่ไหน ต้องรีบปฏิบัติกรไปให้ทันท่วงทีจึงจะไม่เสียการ

ผู้ที่จะใช้เป็นผู้บังคับบัญชาคน เหมือนเป็นผู้ต้องคิดแทนคนมาก ๆ คือจะเอาตัวรอดแต่โดยลำพังหาได้ไม่ ต้องพาคนในบังคับบัญชาของตนรอดพ้นไปได้ด้วย และอาจจะต้องใช้ความคิดเช่นนี้โดยปัจจุบันทันด่วนด้วยบ่อย ๆ เหตุฉะนี้ ในการเลือกผู้บังคับบัญชาคน จึงต้องพึงเล็งดูความไหวพริบของบุคคลนั้นด้วย

4. ความรู้เท่าถึงการ

คำว่า “รู้เท่าไม่ถึงการ” เขามักใช้เป็นคำติดต่อกันว่าเป็นความบกพร่อง เพราะฉะนั้น ควรจะพิจารณาว่าความรู้เท่าถึงการนั้นแปลว่าอะไร ?

แปลว่า “รู้จักปฏิบัติกิจการให้เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง” ที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเลือกที่จะปฏิบัติกิจการอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่เวลาและที่ ให้สมเหตุผลผลจึงจะเป็นประโยชน์ ดีที่สุด อันความคิดในทางการใด ๆ ถึงแม้ว่าจะดีปานใดก็ตาม แต่ถ้าใช้ไม่เหมาะสมแก่เวลา คือ ทำก่อนที่ถึงเวลาอันควร หรือภายหลังเวลา อันควร ก็อาจที่จะไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควรได้รับ หรือกลับกลายเป็นผลร้ายไปก็ได้ เช่นต่างว่าเราคิดจะนำพลเดินไปทางหาดทรายอัน 1 ซึ่งเป็นทางลัดตัดไปถึงที่ซึ่งจะเอาชัยแก่ข้าศึกได้ ดังนั้นนับว่าเป็นความคิดอันดีโดยแท้ แต่ถ้าต่างว่าทางหาดนั้นเผชิญมีเวลาที่เดินได้สะดวกแต่ในขณะที่น้ำลงแห้งที่เดียวเท่านั้น ฉะนั้น แม้เราเดินไปในขณะเมื่อน้ำยังมีท้นลงมากพอ หรือวิ่งรอกไปจนน้ำกลับขึ้นเสียใหม่อีกแล้ว ก็คงจะไปไม่ได้ หรือได้ก็แค่อายุต้องเสียสัมภาระบ้าง ดังนั้น นับว่าเลือกเวลาไม่เหมาะสม เลยทำการซึ่งแท้จริงเป็นความคิดดีนั้นไม่ตลอดไปได้ ส่วนการเลือกที่ให้เหมาะสมก็คล้าย ๆ กัน เช่นจะคิดสร้างป้อมอย่างแน่นหนา และเต็มไปด้วยปืนหนัก ๆ ลงในที่ชายเลน ป้อมซึ่งแท้จริงเป็นของดีก็จะกลับกลายเป็นของที่ใช้ไม่ได้ไป ดังนั้นเป็นต้น

ความรู้เท่าถึงการนี้ จะมีตำรับตำราหรือครูบาอาจารย์สั่งสอนได้ก็หาไม่ อย่างดีที่สุดที่พอจะศึกษาได้ก็โดยอาศัยความอุตสาหะพากเพียรจดจำแบบอย่างของผู้อื่น ซึ่งเขาได้ปฏิบัติมาแล้วในเวลาและที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น แต่ที่จะวางใจยึดถืออยู่แต่แบบแผนเท่านั้นก็ไม่ได้ เพราะถ้าหากว่าไปประสบเหตุการณ์ซึ่งมิได้มีอยู่ในแบบแผนแล้ว ก็จงตั้งใจไม่รู้อะไรจะทำอย่างไรเสียอีก จึงเป็นอันต้องอาศัยความไหวพริบในตัวเองประกอบด้วย จึงจะเป็นผู้รู้เท่าถึงการอย่างบริบูรณ์

5. ความซื่อตรงต่อหน้าที่

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญสำหรับคนทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย และจะเป็นผู้สั่งหรือผู้รับคำสั่งก็เหมือนกัน เมื่อเป็นสิ่งสำคัญเช่นนี้แล้ว ก็เป็นที่น่าประหลาดใจที่สุดที่ดูคนโดยมากเข้าใจข้อนี้ น้อยเต็มที

ถ้าจะถามว่า ความซื่อตรงต่อหน้าที่แปลว่าอะไร บางทีจะได้รับคำตอบต่าง ๆ กันอย่าง น่าอัศจรรย์ทีเดียว บางคนก็น่าจะตอบว่า “ไปออฟฟิศทุกวัน ตรงตามเวลาไม่ขาดและไม่ช้า” ซึ่งก็ต้องยอมว่าเป็นอันใช้ได้ส่วน 1 แต่จะต้องขอถามต่อไปว่า เมื่อไปถึงออฟฟิศแล้วนั้นไปทำ

อะไร? ถ้าเพียงแต่ไปนั่งสูบบุหรี่คุยกับเกลอถึงเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มีนินทานายของตัวเอง หรือนินทาคนอื่นเป็นต้น หรืออ่านหนังสือพิมพ์ หรือเขียน “คอรัปชั่นเดนท์” ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ ด่าคนเล่น ดั่งนั้นว่าไม่ใช่ชื่อตรงต่อหน้าที่ เพราะที่ออฟฟิศไม่ใช่ที่สำหรับไปนั่งคุยกับเพื่อน หรือสำหรับด่าคนเล่น ที่ออฟฟิศเป็นที่สำหรับทำงานการ และถ้าไปออฟฟิศไม่ได้ทำงานแล้ว ก็เท่ากับไม่ได้ไป เพราะฉะนั้น ถ้าจะยกเอาการไปออฟฟิศทุกวันเป็นพยานแห่งความซื่อตรงต่อหน้าที่เพียงพอแล้วหาได้ไม่ ต้องประกอบกับไปทำการงานเป็นประโยชน์โดยตรงตามหน้าที่ ด้วยจึงจะใช้ได้

บางคนก็อาจจะตอบว่า “ซื่อตรงต่อหน้าที่แปลว่าไม่โกงเงินหลวง” ซึ่งนับว่าเป็นคำตอบที่ใช้ได้เหมือนกัน แต่จะรับรองว่าถูกต้องบริบูรณ์ก็ยังไม่ได้อีก เพราะเป็นแต่เว้นจากการฉ้อโกงเท่านั้น จะถือเป็นการได้ทำการอะไรให้เป็นที่ขึ้นเป็นอันไม่ได้ และถ้าจะถือเอาการเว้นจากโกงเป็นความชอบแล้ว ก็จะมีต้องถือต่อไปด้วยหรือว่าการโกงนั้นเป็นของปกติ? จำจะต้องถือเช่นนั้น จึงจะยกความไม่โกงขึ้นเป็นความชอบได้ เพราะการทำความชอบต้องแปลว่าทำดีผิดปกติ ก็อันที่จริงการที่ไม่โกงนั้น เพราะความละอายแก่บาปหรือกลัวบาป หรืออย่างต่ำลงไปอีกหน่อย ก็เพราะกลัวติดคุกต่างหาก เพราะฉะนั้น การที่รักษาตัวของตัวจะเรียกว่าทำความชอบอย่างไร ต้องเรียกแต่ว่าประพฤติเสมอตัวอยู่เท่านั้น

ถ้าจะตอบให้ดีที่สุด ควรตอบว่า “ความซื่อตรงต่อหน้าที่ คือตั้งใจกระทำกิจการซึ่งได้รับมอบให้เป็นหน้าที่ของตนนั้นโดยซื่อสัตย์สุจริต ใช้ความอุตสาหะวิริยภาพเต็มสติกำลังของตนด้วยความมุ่งหมายให้กิจการนั้น ๆ บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จโดยอาการอันงดงามที่สุดที่จะพึงมีหนทางจัดไปได้

ตามที่กล่าวมานี้ ถูกไม่สู้จะเป็นการยากเย็นอันใด แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความอยู่บางคน ซึ่งไม่สามารถจะปฏิบัติเช่นนี้ได้ โดยมากมักเป็นเพราะเหตุที่ตีราคาตนแพงกว่าที่ผู้อื่นชาติ เช่น เขามอบให้กวาดเฉลียง ถ้าจะตั้งใจกวาดไปให้ดีจริง ๆ ก็จะได้ดี แต่นี่หาเป็นเช่นนั้น กลับเห็นไปเสียว่า ถ้าแม่ได้เลี้ยงชะมัดก็จะดี แล้วก็เลยไปคิดฟุ้งซ่านแต่ในการเลี้ยงชะมัดซึ่งมิใช่หน้าที่ ละทิ้งการกวาดเฉลียงซึ่งเป็นหน้าที่ของตนแท้ ๆ นั้นเสีย คราวนี้ต่างว่าย้ายให้ไปทำหน้าที่เลี้ยงชะมัดตามปรารถนาพอใจหรือ? เปล่าเลย โพล้ไปคิดถึงการรดต้นไม้ ถ้าเปลี่ยนให้ไปทำการรดต้นไม้ ก็โพล้ไปคิดถึงการกวาดกระได ไชรุท้ออะไรต่ออะไรไปอีก บุคคลที่เป็นเช่นนี้ เป็นตัวอย่างอันแท้แห่งผู้ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ เปลืองสมองซึ่งเขาไปใช้ในสิ่งซึ่งไม่ใช่กิจของตนเลย ผู้ที่ซื่อตรงต่อหน้าที่แท้จริงแล้ว เมื่อรับมอบให้ทำการอะไรก็ต้องตั้งใจตั้งหน้าทำการอันนั้นไปอย่างดีที่สุด ปล่อยให้เป็นที่ใหญ่เขาวิวินิจฉัยว่า ความสามารถจะเหมาะเพียงเท่านั้น หรือจะพอขยับเขยื้อนเลื่อนขึ้น

ทำงานในตำแหน่งที่สูงกว่านั้นขึ้นไป ถ้าผู้ใดประพฤติให้ชื่อตรงต่อหน้าที่เช่นกล่าวมาแล้วนี้ นับว่าเป็นผู้ควรวางใจให้ทำการในหน้าที่สำคัญได้ เพราะเชื่อได้ว่าหน้าที่อะไรที่มอบให้ทำคงไม่ละทิ้ง

6. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป

ข้อนี้เป็นคุณวิเศษสำคัญอัน 1 ซึ่งทำให้เป็นที่นิยมแห่งชนทั่วไป เว้นเสียแต่คนโง่จึงจะเห็นเป็นความโง่ และคนโง่เห็นเป็นโอกาสสำหรับโง่

คนเราไม่ว่าจะเป็นคนสำคัญปานใด ย่อมต้องอาศัยกำลังผู้อื่นในกิจการบางอย่าง จึงมีสุภาษิตโบราณกล่าวไว้ว่า “ป่าพึ่งเสือ เรือพึ่งพาย นายพึ่งบ่าว เจ้าพึ่งข้า”

เมื่อความจำเป็นมีอยู่เช่นนี้แล้ว จึงต้องคำนึงดูว่าจะทำอย่างไร จึงจะได้ใช้กำลังของผู้อื่นนั้น โดยความเต็มใจของเขา ?

วิธีที่บุคคลเลือกใช้นั้น ย่อมมีต่าง ๆ กัน แล้วแต่สติของตน และผู้ที่ต้องการจะอาศัยกำลัง

ถ้าเป็นผู้มีทรัพย์ ก็จำหน่ายทรัพย์เป็นสินจ้าง หรือเป็นสินบน หรือเป็นเครื่องล่อใจ หรือเป็นของกำนัล สุดแต่แต่ลักษณะแห่งบุคคลที่ต้องการกำลัง

ถ้าเป็นผู้มีอำนาจ และเป็นคนที่โง่หน่อย ก็ใช้แต่อำนาจและอาญาบังคับผู้น้อยให้ทำตามใจตน แต่ถ้าฉลาดหน่อยก็ใช้ยอ หรือล่อด้วยเปิดหนทางให้ได้รับผลประโยชน์พิเศษ

ถ้าเป็นผู้ที่ถือตนว่ามีสติปัญญา ก็ใช้สติปัญญาหลอกลวงโดยอาการต่าง ๆ นี้ คือแบบบุคคลจำพวกที่เรียกกันว่า “นักรู้การเมือง” (โปลิติก) ซึ่งมักใช้วาจาและโวหารลวงให้ตายใจ แล้วจึงจะใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือหรือลงที่สุดท้ายก็ “เดี้ยง”

ถ้าเป็นผู้มีน้อย ไม่มีทรัพย์ และอ่อนในความสามารถ และต้องการกำลังช่วยเหลือของผู้ใหญ่ ก็มักใช้วิธีสอพลอ ซึ่งตามสมัยใหม่ชอบใช้เรียกกันว่า “ป.จ.” แต่ซึ่งแท้จริงไม่ตรงศัพท์เลย เพราะการประจบ อาจจะทำได้โดยความตั้งใจซื่อตรง คือตั้งใจเพียงแสดงความอ่อนน้อม ยอมอยู่ในถ้อยคำหรือให้ใช้สอย เพราะความภักดีฉันทักกับเจ้า บ่าวกับนาย บุตรกับบิดามารดา หรือศิษย์กับครูดังนี้ จะปรับเอาเป็นความชั่วร้ายอย่างไร เป็นของธรรมดาต่างหาก แต่ส่วนการสอพลอ นั้น มีความมุ่งหมายชั่วเป็นพื้นอยู่ คือ รู้แล้วว่าความสามารถของตนย่อมเยา จึงเอापากหวานเข้าแทนเพื่อช่วยพาตนไปสู่ที่ซึ่งตนเองมีอาจจะถึงได้ โดยอาศัยความสามารถของตนโดยลำพัง เมื่อความจริงเป็นอยู่เช่นนี้แล้ว ผู้ที่ได้ดีเพราะสอพลอนั้น จะได้ดียังยืนอยู่ก็หาไม่ได้

และเมตตาแห่งผู้ใหญ่ และถ้าประพาศิตนเป็นคนอ่อนน้อมอยู่โดยปกติแล้ว ถึงว่าจะพูดจาตัดทอน ทักท้วงผู้ใหญ่บ้างในทางที่ถูก ผู้ใหญ่ก็โกรธไม่ได้เลย

ถ้าตนเป็นผู้ใหญ่ มีหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาคนมาก ๆ การรู้จักนิสัยคนก็ยิ่งเป็นการจำเป็น ยิ่งขึ้น เพราะคนเราไม่ใช่ฝูงแพะฝูงแกะ ซึ่งจะต้อนไปได้โดยใช้ร้อง “ฮุย ๆ” หรือเอาไม้ไล่ตี บางคนก็ชอบขู่ บางคนก็ชอบปลอบ เพราะฉะนั้นจะใช้แต่ขู่อย่างเดียวหรือยออย่างเดียวหาได้ไม่

นิสัยของคนต่างชาติก็มีต่างกัน เพราะฉะนั้นจะใช้บังคับบัญชาด้วยแบบแผนอย่างเดียวกัน ทั้งหมดหาเหมาะไม่ คนสมัยใหม่มักหลงในข้อนี้อยู่เป็นอันมาก และมักพอใจเอาแบบอย่างของ ต่างประเทศมาใช้ในการบังคับบัญชาคนไทย ตามที่เป็นมาแล้วและยังเป็นอยู่เป็นอันมาก ข้างฝ่าย ทหารมักเอียงไปข้างแบบเยอรมัน คือคิดจะเอาแต่อำนาจบังคับตะบมไปเพราะครุฑทหารบกเป็น เยอรมัน แต่คนไทยเรามีนิสัยติดกับคนเยอรมันจึงไม่ชอบการถูกบังคับอย่างนั้น ชอบให้อาใจบ้าง พุดกันดี ๆ บ้าง ไม่ต้องดูอื่นไกล ดูแต่ข่าวในบ้านก็พอแล้ว ข่าวไทย ๆ เรา รู้สึกตนว่าเป็นเพื่อน กับนายมากกว่าข่าวฝรั่งเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจึงหาคนไทยยอมเป็นลูกจ้างฝรั่งได้ยาก ก็แต่ ข่าวในบ้านยังเห็นตัวเกือบเท่ากับนายเสียแล้วจะนี้ พลทหารหรือจะยอมเห็นตัวเร็วกว่านายทหาร ถ้าจะว่าไปด้วยชาติกำเนิด นายทหารหลายคนก็ได้มีตระกูลสูงกว่าพลทหารเลย ที่ดีกว่าก็แต่ ในส่วนวิชาซึ่งได้เรียนรู้มากกว่ากันเท่านั้น ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมมีอยู่เป็นแน่นอนในใจแห่งคนไทย โดยมาก สมด้วยพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงไว้เป็น คำโคลงว่า

ฝูงชนกำเนิตคล้าย	คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ	แมกบ้าง
ความรู้้อจเรียนทัน	กันหมด
ยกแต่ชั่วดีกระด้าง	อ่อนแก่ฤๅไหว

เมื่อความจริงเป็นอยู่เช่นนี้ ทางที่ดีที่สุดที่ผู้บังคับบัญชาทหารจะทำได้ คือต้องแสดงตน เป็นเพื่อนทหารและเป็นข้าราชการด้วยกันกับพลทหาร มีหน้าที่จะต้องทำราชการอาศัยซึ่งกัน และกัน ต่างกันแต่ด้วยตำแหน่งหน้าที่คือ หน้าที่นายทหารจะต้องใช้วิชาความรู้เพื่อนำพลไปสู่ ที่ชัยชนะ หน้าที่พลจะต้องตามไปและตั้งใจต่อสู้ราชศัตรูจนสุดกำลัง เพื่อหวังเอาชัยชนะ เมื่อ ต้องอาศัยซึ่งกันและกันอยู่เช่นนี้ การที่จะให้มีข้อบาดหมางหรือเกลียดชังซึ่งกันและกันหาควรไม่

แต่การที่จะใช้ความอะลุ่มจนเกินไป ตามใจผู้น้อยทุกประการไปก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน ผู้ที่ใช้ความอะลุ่มมักเข้าใจว่าถ้าทำเช่นนั้นคนจะรักใคร่มาก แท้จริงกลับกลายเป็นทำให้คนดูถูก

และไม่ยำเกรง และเมื่อถึงเวลาที่จะบังคับจริง ๆ จัง ๆ บ้างก็เลยบังคับไม่ได้

การอะลุ่มมิอยู่ในหมู่พลเรือนมากกว่าทหาร เพราะในทางการพลเรือนได้อังกฤษเป็นครู เป็นพื้น และวิธีบังคับบัญชาการพลเรือนอังกฤษเขาใช้วิธีตามใจผู้น้อยมากอยู่ แต่ที่จริงของเรา ออกจะตามใจเกินครูไปเสียอีก จนการทำงานอะไร ๆ แทบจะสำเร็จเด็ดขาดอยู่ที่ผู้น้อยทั้งสิ้น ผู้ใหญ่ อยู่ข้างจะเกรงใจผู้น้อยมาก คอยแต่เงี้ยวหูกฝูผู้น้อยอยู่เสมอ ข้อนี้เองทำให้ผู้น้อยได้ใจ เมื่อผู้ใหญ่สั่ง หรือวางการอะไรที่ไม่พอใจแล้ว ก็ขบนิทาว่าให้ หรือร้ายกว่านั้น เขียนหนังสือ “คอร์เรส-ปอนด์เดนซ์” ส่งไปลงพิมพ์ไว้ในหนังสือพิมพ์ หรืออย่างเร็วที่สุดถึงบัตรสนเท่ห์ว่าให้ดี ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นของที่เสียวินัยและแบบแผนในราชการทั้งสิ้น และเสื่อมเสียอำนาจและเกียรติยศ ของราชการ เปิดช่องให้ผู้อื่นเหยียดหยันหรือดูถูกให้ ทั้งทำให้เขาติเตียนได้ว่า ไทยเราช่างไม่มีความ ประองดองในหมู่กันเองเสียเลย

การที่ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้น้อยละเล็งใจเข้าใจหน้าที่ของตนผิดได้ถึงปานนี้ ก็เพราะ ผู้ใหญ่ได้ใช้วิธีอะลุ่มเกินไปนั้นมาเสียช้านานแล้ว ถ้าได้ใช้การรักษาวินัยเสียบ้างตั้งแต่แรกแล้ว ก็จะไม่เป็นไปได้ถึงเพียงนี้ นี้ได้ไปถือเอาธรรมเนียมอังกฤษ ซึ่งเหมาะแก่นิสัยอังกฤษ มาใช้ กับคนไทยซึ่งไม่เหมาะกับนิสัยไทย จึงได้ไม่เรียบร้อย การยอมให้คนต่างคนมีความเห็นส่วนตัว ได้ั้น เหมาะสำหรับนิสัยอังกฤษ เพราะเขาเป็นผู้ที่รู้จักกาลเทศะ ดังจะแสดงให้เห็นปรากฏได้ คือ ในขณะที่เมืองเขาสงบศึก เขาแบ่งเป็น 4 คณะ ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษและว่ากันต่าง ๆ แต่พอเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้วสิ เขาทิ้งความแค้นแค้นกันได้หมดราวกับปลิดทิ้ง ในเวลานี้ไม่มีก๊ก ไม่มีคณะ มีแต่ ชาตอังกฤษ ซึ่งคิดตรงกันหมด ส่วนไทยเรามีนิสัยผิดกับอังกฤษ คิดเห็นไม่ได้ อย่างเดียวกัน และเข้าใจไม่ได้ว่าการที่ทุ่มเถียงกันนั้นเขากระทำแต่เมื่อเป็นเวลาว่าง เข้าใจว่า เมื่อยอมให้แบ่งกันเป็นก๊กเป็นพวกแล้วก็แปลว่าเป็นอันแบ่งกันอยู่เช่นนั้นตลอดเวลา และถึงแม้ ชาตไทยเราจะถึงที่คับแค้นปานใด ก็คงจะยังอนุญาตให้ไทยต่อไทยเชือดคอกันได้ตามอำเภอใจ บุคคลทั้งสิ้น เมื่อความเข้าใจผิดมิได้เช่นนี้แล้ว ก็เป็นเรื่องแสดงให้เห็นชัดอยู่ว่า การคะเน นิสัยคนผิดอาจที่จะให้ผลร้ายได้เป็นอันมาก

เหตุฉะนั้นหวังใจว่า ต่อไปเบื้องหน้าผู้ที่มีหน้าที่บังคับบัญชา ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน จะเอาใจใส่ในทางสังเกต และรู้จักนิสัยคนให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว เพราะเวลานี้ถึงเวลาแล้ว ที่จะรู้สึกโดยทั่วกันว่า เมืองเราตกอยู่ในที่ลำบากยากยิ่งกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก จะปล่อยตามบุญ ตามกรรมไปเช่นก่อนหาได้ไม่

8. ความรู้จักผ่อนผัน

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอัน 1 ซึ่งปฏิบัติให้เหมาะได้ยากกว่าที่คาดหมาย เพราะฉะนั้นจึงมีผู้ที่ปฏิบัติให้ดีจริง ๆ ได้น้อย

คนโดยมากที่มีหน้าที่บังคับบัญชาคน ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน มักเข้าใจคำว่าผ่อนผันนี้ ผิดกันอยู่เป็น 2 จำพวก คือ จำพวก 1 เห็นว่า การผ่อนผันเป็นสิ่งที่ทำให้เสียระเบียบทางการไป จึงไม่ยอมผ่อนผันเลย และแปลคำผ่อนผันว่า “เหลวไหล” เสียทีเดียว อีกจำพวก 1 เห็นว่าการใด ๆ ทั้งปวงควรจะคิดถึงความสะดวกแก่ตัวเองและบุคคลในบังคับบัญชาของตนเป็นที่ตั้ง จึงยอมผ่อนผันไปเสียทุกอย่าง จนเสียทั้งวินัยทั้งแบบแผนและหลักของการที่เดียวก็มี ทั้ง 2 จำพวกนี้เข้าใจผิด ทั้ง 2 จำพวก

จำพวกที่ 1 ซึ่งอ้างตนว่าเป็นคนเคร่งในทางรักษาระเบียบแบบแผนนั้น แท้จริงถ้าไตร่ตรอง ดูสักหน่อยคงจะต้องแลเห็นได้ว่า การที่จะไม่ผ่อนผันเสียเลยนั้น บางคราวอาจจะทำให้ตนได้ผล หย่อนไป หรือถึงแก่เสียการที่เดียวก็ได้ ดูแต่ถนนตรงสี่ การที่แกตั้งสัตย์ปฏิญาณไว้ว่าจะเดิน ให้ตรงเสมอไม่เลี้ยวเลยนั้น ที่จริงความตั้งใจของแกก็ดี แต่เพราะแกไม่ยอมผ่อนผันเลย พอแก เดินไปเจอะต้นตาลขวางอยู่กลางทางและต้นตาลมันก็ไม่หลีกทางให้แก แกก็ป็นขึ้นไปจนต้อง ไปไหนโตรงตรงเป็นลึงอยู่ และในที่สุดกว่าจะลงได้ก็เป็นเหตุให้ความทุกข์ต้องเสียข้างไปตัว 1 และ คนหัวล้านต้องตายถึง 4 คน เพราะตาถนนตรงแกคือไม่ยอมหลีกต้นตาลต้นเดียวไม่ใช่หรือ ? การที่แกจะเดินหลีกต้นตาลไปต้นเดียวเท่านั้น ไม่เห็นจะเป็นการเสียหายมากมายอะไรเลย เพราะ ถ้ายังคงปรารถนาจะเดินตรงไปอีกก็ยังมีได้ การที่แกไม่ยอมหลีกจึงต้องตัดสินใจว่าแกคือไม่เป็น เรื่องเลย เรื่องนิทานถนนตรงนี้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ผู้ที่ไม่ยอมผ่อนผัน และควรคนที่ว่าตนตนอยู่ว่า เป็นคนถือระเบียบเคร่งนั้น จะกำหนดจดจำใส่ใจไว้บ้างจะดีกระมัง

หรือว่าจะเห็นเรื่องนิทานถนนตรง เป็นเรื่องเขาแต่งเล่น จะไม่พอใจถือเอาเป็นตัวอย่าง ก็ขอให้ลองนึกดูถึงทางการงานจริง ๆ บ้างก็ได้ เช่นในตำรายุทธวิธีมีกำหนดไว้ว่า ในเวลาที่ ยกเข้าโจมตีข้าศึก ให้แนวรบขยายแฉวงระยะห่างจากกันเท่านั้น ๆ ก็ถ้าต่างที่มันไม่มีพอจะขยาย หรือถ้าขยายแล้วจะไม่มีการกำบังตัวทหาร จะไม่ผ่อนผันบ้าง ทหารมิถูกปืนตายเปล่าหมดหรือ ?

ข้างฝ่ายจำพวกที่ 2 ซึ่งเห็นความผ่อนผันเป็นของสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นนั้น ก็เหมือนคนซื้อลา ในเรื่องนิทานเอสป-ปกรณัม ซึ่งเล่าเรื่องไว้ว่า ชายผู้หนึ่งไปซื้อลามาได้แล้วให้ลูกชายขึ้นขี่ลา เดินไปบ้าน พบคนเดินสวนทางไปเขาพูดกันว่า “ดูแน่เด็กออกโตแล้วขึ้นไปขี่ลา ปล่อยให้พ่อต้อง เดินหนื่อยอยู่ได้” พ่อก็ไล่ให้ลูกลงแล้วตัวขึ้นขี่ลาเอง พบคนสวนไปอีกเขาพูดกันว่า “ดูแน่ ตานั้น

ใจดำจริง ๆ ปล่อยให้เด็กเดินไปได้ แก่ขี้ลาเสียคนเดียว” พ่อก็เรียกลูกขึ้นไปซื้อลาด้วย จนไปพบคนเดินสวนไปอีกเขาพูดว่า “ดูแน่ คนอะไรมีรูปร่างไม่รู้จักกรุณาแก่สัตว์เลย ลาดัวมันดิเดียวคันขึ้นไปซื้อได้เป็น 2 คน” ทั้งพ่อทั้งลูกเลยลงจากหลังลาช่วยกันหามลาไปบ้าน พอถึงบ้านคนเขาก็หัวเราะกันครืนร้องว่า “แน่. ดูอ้ายบ้าคุณี่สิ เอลาเป็นนาย” เรื่องนี้พอจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นได้ว่าการผ่อนผันตะบันไปนั้นไม่มีผลดีอันใด และในที่สุดก็มีแต่จะถูกเขาหัวเราะเยาะให้เท่านั้น

๑. ความมีหลักฐาน

ข้อนี้เป็นข้อซึ่งไม่น่าจะเข้าใจยาก แต่ดูก็มีความเข้าใจน้อย หรือจะเป็นเพราะไม่มีใครจะได้สนใจไตร่ตรองนักก็อาจจะเป็นได้ แท้จริงความมีหลักฐานเป็นคุณวิเศษอัน 1 ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยบุคคลให้ได้รับตำแหน่งหน้าที่อันมีความรับผิดชอบ และเมื่อได้รับแล้วจะเป็นเครื่องช่วยให้ได้มั่นคงอยู่ในตำแหน่งนั้นต่อไปอีกด้วย

คำว่าหลักฐานนี้คืออะไร ?

บ้างก็แปลกันว่ามีเชื้อชาติสกุลสูง บ้างก็แปลกันว่ามีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ บ้างก็ว่ามีวิชาความรู้พอที่จะเลี้ยงตัวได้

ก็ถ้าเช่นนั้นผู้ที่เผชิญบงการในสถานนั้น ๆ มิเป็นอันไม่มีที่หวังได้เลยหรือว่าจะเป็นผู้มีหลักฐาน ? ไม่ใช่เช่นนั้นเลย จริงอยู่ ชาติ สกุล ทรัพย์สมบัติและวิชา เป็นแต่เครื่องประกอบเป็นอติเรกกลาก และผู้ที่มีชาติสกุลสูง หรือผู้มีทรัพย์สมบัติ หรือมีวิชา แต่ถ้าไม่มีหลักฐานมั่นคงดีจริง ๆ แล้ว ก็อาจที่จะต้องตกต่ำหรือถึงแก่ความพินาศได้ ถ้าเช่นนั้นหลักฐานคืออะไรเล่า ?

ตอบได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้:-

(1) มีบ้านเป็นสำนักมั่นคง คือไม่ใช่เที่ยวเกรงเส แอบนอนซุก ๆ ซอก ๆ หรือเปลี่ยนย้ายจากที่โน้นไปที่นี้เป็นหลักลอย บ้านที่เป็นสำนักนั้น ถึงแม้ตนจะมีได้เป็นเจ้าของก็ไม่ใช่ข้อเสื่อมเสียเกียรติยศอันใด จะอาศัยอยู่กับบิดามารดา หรือญาติผู้ใหญ่หรือมุลนายอะไรก็ตาม แต่ต้องอยู่ให้เป็นที่เป็นทาง พอเมื่อมีความจำเป็นบังเกิดขึ้นก็ให้เขาตามพบเป็นพอแล้ว ถ้าไปเที่ยวระเหเรหอนอยู่แห่งโน้นบ้างแห่งนี้บ้าง ถึงแม้ว่าจะคุยว่าเป็นโสดแก่ตนไม่มีใครเป็นนายก็จริง แต่ต้องไม่ลืมนึกว่าพวกคนจรจัดที่มันไปเที่ยวนอนอาศัยศาลาวัดมันก็เป็นโสดแก่ตนเหมือนกัน แต่ใครจะเรียกมันว่าเป็นคนมีหลักฐานบ้างหรือ ?

(2) มีครอบครัวอันมั่นคง คือมีภรรยาเป็นเนื้อเป็นตัว ซึ่งจะออกหน้าออกตาไปวัดไปวาได้ ไม่ใช่หาหญิงแพศยามาเลี้ยงไว้สำหรับความพอใจชั่วคราว และไม่ใช่มีเมียแต่ด้วยความมุ่งหมาย

จะปอกลอกเอาทรัพย์สินสมบัติของหญิงแล้วละทิ้งไปหาใหม่ การมีเมียไม่ควรที่จะเห็นเป็นของง่าย ๆ หรือของสำหรับความพอใจชั่วคราว ควรคิดหาผู้ที่จะได้เป็นคู่ชีวิต และฝากเหย้าฝากเรือน เป็นหูเป็นตาแทนตัวในเมื่อตัวต้องไปทำทำงาน ดังนี้จึงจะเรียกว่ามีครอบครัวเป็นหลักฐาน ผู้ที่มีภรรยาเป็นหลักฐานย่อมเป็นศรีแก่ตัวและเป็นที่น่าไว้วางใจ เพราะอย่างไร ๆ ก็จำเป็นต้องนึกถึงบุตรภรรยานอกจากตนเอง จะประพฤดิเหลวไหลไปก็ไม่สู้ถนัด แต่ผู้ที่มีเมียไม่เป็นหลักฐาน ย่อมมีแต่หนทางที่จะพากันไปสู่ความพินาศฉิบหาย จึงไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ

(3) ตั้งตนไว้ในที่ชอบ คือไม่ประพฤติเป็นคนสามะเลเทเมา สุบผีนกินเหล้า หรือเป็นนักเลงเล่นเบี้ยและเล่นผู้หญิง ซึ่งล้วนเป็นอบายมุขบ่อเกิดแห่งความพินาศฉิบหายทั้งสิ้น ผู้ที่ประพฤติตนเป็นนักเลงต่าง ๆ มักพอใจอ้างว่าเอาอย่างฝรั่ง แต่จะต้องถามว่าฝรั่งอะไร ? เพราะฝรั่งมิใช่จะดีทั้งหมดก็หาไม่ได้ ถ้าฝรั่งเป็นคนดีทั้งหมดแล้ว ที่เมืองฝรั่งคงไม่ต้องมีคุกมีตะราง แต่ที่คุกตะรางก็มีอยู่บริบูรณ์ทุกแห่ง และไม่ใช่อยู่ว่างเปล่าด้วย มีนักโทษเต็ม ๆ ไปทุกแห่ง ถ้าใครเข้าใจว่าการอ้างว่าเอาอย่างฝรั่งเป็นเครื่องแก้ตัวพอแล้วสำหรับจะประพฤติสามะเลเทมา ก็นับว่าเข้าใจผิด ไม่เชื่อถามฝรั่งดี ๆ เขาตูดเถิด

ยกมากล่าวแต่โดยย่อพอเป็นสังเขปเท่านั้น ก็เพียงพอแล้ว และถ้าไตร่ตรองต่อไปสักนิดหน่อย ก็จะเข้าใจว่า ความมีหลักฐานนั้นคืออะไร และจะเห็นได้ว่า แท้จริงทุก ๆ คนมีโอกาสน่า ๆ กัน ที่จะกระทำให้ตนเป็นผู้มีหลักฐาน แต่ถ้าใครไม่ถือเอาโอกาสนั้นแล้ว แม้ว่าจะต้องเสียเปรียบ ผู้ที่เขาได้พยายามแล้วจะโทษใครไม่ได้เลยนอกจากตนเอง

10. ความจงรักภักดี

นี้เป็นคุณวิเศษอัน 1 ซึ่งได้มีผู้อธิบายมามากแล้วเป็นอเนกประการ และด้วยนัยต่าง ๆ นานา เพราะฉะนั้น ในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวให้ยืดยาว และถ้าจะกล่าวให้ยืดยาวไปก็คงจะต้องซ้ำข้อความที่ใคร ๆ ได้กล่าวมาแล้วบ้าง แต่ครั้งจะไม่กล่าวถึงเสียทีเดียว ก็จะเป็นการบกพร่องไป เพราะความจงรักภักดีย่อมเป็นคุณวิเศษอัน 1 ซึ่งพึงแสวงในตัวของบุคคลที่จะได้รับมอบให้กระทำการในหน้าที่ไม่ว่าใหญ่หรือน้อย และยิ่งเป็นผู้ที่ต้องกระทำการในหน้าที่ผู้บังคับบัญชาคนแล้วก็ยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งขึ้น

ความจงรักภักดีแปลว่าอะไร ?

แปลว่า “ความยอมสละตนเพื่อประโยชน์แห่งท่าน” คือถึงแม้ว่าตนจะต้องได้รับความเดือดร้อนรำคาญ ตกระกำลำบาก หรือจนถึงต้องสิ้นชีวิตเป็นที่สุด ก็ยอมได้ทั้งสิ้น เพื่อมุ่งประโยชน์

อันแท้จริงให้มีแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ผู้ที่ยอมเสียสละเช่นนี้ได้ โดยมีได้รู้สึกเสียตายเลย ต้องเป็นผู้ที่ถึงแล้วซึ่งความรุ่งเรือง
ชั้นสูง จึงจะเข้าใจซึ้งมทราบว่าคุณของคนนั้น แท้จริงเปรียบเหมือนปรมาณูผงก้อนเล็กนิดเดียว
ซึ่งเป็นส่วน 1 แห่งภูเขาใหญ่ อันเราสมมตินามเรียกว่าชาติ และถ้าชาติของเราแตกสลายไป
เสียแล้ว ตัวเราผู้เป็นผงก้อนเดียวนั้นก็ต้องล่องลอยตามลมไป สุดแต่ลมจะหอบไปทางไหน
เมื่อเข้าใจเช่นนี้โดยแน่ชัดแล้ว จึงจะเข้าใจได้ว่า แท้จริงราคาของคนนั้นที่มีอยู่แม้แต่เล็กน้อยปานใด
ก็เพราะอาศัยเหตุที่ยังคงเป็นส่วน 1 แห่งชาติ ซึ่งยังเป็นเอกราชไม่ต้องเป็นข้าใครอยู่เท่านั้น และ
เพื่อเหตุฉะนี้ ผู้ที่เข้าใจจริงแล้วจึงไม่รู้สึกเลยว่าการเสียสละส่วนตัวใด ๆ จะเป็นข้อควรเป็นห่วง
ห่วงเหนนี้เป็นความจงรักภักดีแท้จริง

และความจงรักภักดีแท้จริงนี้เอง คือความรักชาติซึ่งคนไทยสมัยใหม่พอใจพูดอยู่จนติดปาก
แต่ซึ่งหาผู้เข้าใจซึ้งมทราบจริงได้น้อยนัก

ข้อความแสดงคุณวิเศษ 10 ประการ ซึ่งได้กล่าวมาแล้วนี้ ได้กล่าวมาแต่โดยย่อพอเป็น
เครื่องเตือนใจผู้ที่ตั้งหน้าจะทำการให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองโดยแท้จริง ไม่ใช่รักชาติ
แต่ปาก

หวังใจว่าข้อความที่แสดงมาแล้วนี้ จะพอแสดงให้เห็นว่า แท้จริงผู้ที่จะเป็นใหญ่หรือมี
ตำแหน่งหน้าที่มั่นคงจริงแล้ว จะอาศัยแต่ความรู้วิชาอย่างเดียวเท่านั้นหาพอไม่ และเพราะเหตุ
ที่มีผู้มักเข้าใจผิดในข้อนี้ จึงมีผู้ที่ต้องรับความไม่พอใจอยู่บ้าง แต่ถ้าแม้ผู้อ่านหนังสือนี้ใช้วิจารณ์-
ญาณไตร่ตรองดูให้ดีแล้ว หวังใจว่าจะเห็นจริงด้วยตามความเห็นที่ได้แสดงมาข้างบนนี้ และเมื่อ
เข้าใจแล้วหวังใจว่าจะช่วยกันเพราะความเห็นในทางที่ถูกที่ควรขึ้นบ้าง เชื่อว่าคงจะเป็นคุณ
ประโยชน์แก่เราและท่านทั้งหลาย ผู้ที่มีความมุ่งดีต่อชาติไทยอยู่ด้วยกันทุกคนนั้น เป็นแน่แท้

(พระบรมนามาภิไธย) วชิราวุธ ป.ร.

สนามจันทร์

วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2457

ยุทธภย

ยุทธภย คือ ความเดือดร้อนและเสียหายอันบังเกิดขึ้นเพราะการรบนั้น มีเป็นอเนกประการ ทั้งเป็นภยอันมิได้เลือกหน้าบุคคล ถ้าแม้สงครามมาติดเมืองใดเข้าแล้ว บรรดาผู้ที่ตั้งเคหะสถาน อาศัยอยู่ในเมืองนั้น ย่อมจะพากันพลอยเดือดร้อนไปด้วยกันทั่วหน้า

คนสมัยใหม่ซึ่งพอใจพูดถึงความ “ซีวิลไลซ์” กิติ อำนาจอันชอบธรรมกิติ หรือกฎบัตร กฎหมายกิติ มักจะพากันเข้าใจไปเสียว่า ถ้าแม้ใครไม่เกี่ยวข้องในการสงครามแล้ว ก็เป็นอัน พ้นภัยแห่งการรบ เพราะฉะนั้นจึงมีคนบางจำพวกซึ่งพยายามอย่างที่สุด ที่จะแสดงให้เห็นปรากฏ ด้วยวาจา หรือโดยแต่งความเห็นไปลงหนังสือพิมพ์ว่าตนเป็นผู้ที่คัดค้านในการทำสงครามหรือ ในที่สุดแสดงตนเป็นคนที่ไม่เกลียด และดูถูกนักรบ เรียกนักรบว่าเป็นผู้รับจ้างฆ่ามนุษย์ฉะนั้นเป็นต้น ส่วนคนอื่น ๆ ที่โหดเขลาเบาปัญญา เมื่อได้อ่านหรือได้ฟังถ้อยคำของพวกนักพูดเช่นกล่าวมาแล้วนั้น ก็มักจะหลงเชื่อถือตามถ้อยคำไป เพราะสำคัญว่าเขาเป็นคนมีความรู้ เขาจึงพูดมีเสียงแข็งแรง เช่นนั้น

แท้จริงถ้าคนเรามีสติระงับดุสัณฺฑิตเดียวเท่านั้น ก็อาจที่จะเห็นได้ว่า ยุทธภยไม่ใช่ของ ที่จะหลีกเลี่ยงได้โดยง่าย ไม่ต้องแลดูอื่นไกล ดูแต่เมืองเราในคราวที่ชาติในยุโรปเขาทำสงครามกัน คราวนี้ เรายังพลอยถูกหางพายุด้วย ดังปรากฏอยู่ในข้อความซึ่งลงในฉบับพิเศษของหนังสือพิมพ์ ไทยอยู่แทบทุกวัน ซึ่งเป็นพยานให้เห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าจะหลีกเลี่ยงพ้นสนามรบแล้ว ก็ยังไม่พ้น ยุทธภยให้ปลอดภัยได้ทีเดียว

ก็แต่เมืองเราอยู่ไกลสนามรบถึงปานนี้ ยังต้องพลอยเดือดร้อนบ้างแล้ว ผู้ที่อยู่ใกล้ ๆ ผู้ที่อยู่ใกล้ ๆ จะเดือดร้อนปานใด ขอจงนึกดูให้ถี่เถิด เรือค้าขายของเดนมาร์ก ซึ่งเป็นชาติเป็น กลางมิได้เกี่ยวแก่การสงครามเลย แล่นไปดี ๆ ก็ไปโดนทุ่นระเบิดในทะเลเหนือ ต้องจมไปถึง 2 ลำ นอกจากที่พวกลูกเรือเองจะได้รับความลำบาก ยังมีหน้าซ้ำผู้ที่เป็นเจ้าของเรือและเจ้าของ สินค้า ก็ต้องพลอยเสียหายทรัพย์สมบัติไปด้วยเปล่า ๆ

ส่วนผู้ที่เผชิญตั้งภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนซึ่งถูกใช้เป็นสนามรบนั้น ไม่ต้องป่วยกล่าวร้องให้คัดค้านว่า “ไม่เกี่ยวข้อง! ไม่เกี่ยวข้อง” ก็ไม่มีใครเขาปรารถนาฟัง ถ้าแม้ผู้นำทัพเขาเห็นว่าควรรุกรบที่แห่งใด เขาก็ไม่หวั่นขออนุญาตเจ้าของบ้านก่อนเลย ถึงแม้ว่าในกฎหมายนานาประเทศจะมีข้อห้ามสักร้อยข้อ ว่าไม่ให้ทำความเดือดร้อนแก่ผู้ที่มีโชพลรบก็ตามทีเถิด แต่ต้องเข้าใจว่าแม่ทัพนายกองเขาไม่มีเวลาที่จะมานั่งพลิกกฎบัตรกฎหมายอะไรเลยทั้งสิ้น และถึงแม้ว่าจะมีใครที่รอบรู้วิชากฎหมายเป็นเนติบัณฑิตไปยื่นตะโกนยกบทกฎหมายอยู่เท่าใด ๆ เสียงของท่านเนติบัณฑิตคงประชันกับเสียงปืนไม่ไหวเป็นแน่ และบางทีถ้าทำดีไม่ดีไปยื่นรี ๆ ขวาง ๆ อยู่บางทีจะโดนกระสุนปืนเข้าก็ได้ เพราะกระสุนปืนหาจู้จี้เคารพในวิชาของเนติบัณฑิตไม่

อีกประการหนึ่ง การพุดคัดค้านหรือติเตียนการสงครามนั้น ไม่สู้เป็นของที่ถูกอารมณต์ของรัฐบาลผู้ที่ทำสงครามนัก และเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้ว รัฐบาลก็เก็บกฎหมายเข้าตุ้ล้นกฎเกณฑ์ คงใช้อยู่แต่กฎอัยการศึกอย่างเดียว เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะไม่ไปยืนเกาะก่อยู่กลางสนามรบเป็นแต่แสดงโหวตอยู่กลางเมือง หรือออกความเห็นขวาง ๆ รี ๆ ในหนังสือพิมพ์ ก็อาจจะถูกจับยิงเสียได้กลางเมือง เหมือนอย่างหัวหน้าไซเซียลิสต์เยอรมันที่ชื่อ “ลิปคินชด์” ฉะนั้น

อนึ่ง ผู้ที่เผชิญอยู่ในเขตสนามรบนั้น ถ้ายังเป็นผู้มีทรัพย์สินสมบัติด้วย ก็ยิ่งเคราะห์ร้าย เพราะถ้ากองทหารข้าศึกเข้ายึดภูมิลำเนาที่ตนอยู่นั้นได้แล้ว เขาอาจจะเกณฑ์ให้ออกเงินช่วยเขาในการทำสงครามได้ เช่นอย่างที่ชาวกรุงบรัสเซลส์แลชาวมณฑลลิเอซได้ถูกเยอรมันเกณฑ์แล้ว ครังนี้เป็นตัวอย่าง การถูกเกณฑ์เช่นนี้ไม่มีทางเลือกได้ เพราะถึงแม้ในกฎหมายนานาประเทศก็อนุญาตไว้ว่ามีประเพณีควรทำได้ แต่ถึงแม้จะมีได้อุญาตไว้เช่นนั้นก็ไม่อัครยอันใด เพราะตามธรรมดาเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้ว บรรดากฎหมายทั้งปวงนับว่ายกเลิกหมดชั่วคราว คงมีอยู่แต่บทอัยการศึกเท่านั้น และยุติธรรมก็มีได้อยู่ที่ริมฝีปากของนักพูดอย่างในเวลาสงบศึก ยุติธรรมในเวลาสงครามย่อมอยู่ที่กำหัด ใครหัดใหญ่คนนั้นก็วินิจฉัยคดีเด็ดขาดได้ทุกอย่าง!

เมื่อท่านอ่านมาแล้วจนถึงแค่นี้ ท่านคงนึกตั้งปัญหาในใจว่า นี่ข้าพเจ้ามุ่งหมายอย่างไร? ข้าพเจ้าจะขอตอบทันทีว่า ความมุ่งหมายของข้าพเจ้ามีอยู่ที่จะชักชวนท่านทั้งหลายบรรดาที่เป็นข้าแผ่นดินกรุงสยาม และที่พึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ ณ บัดนี้ ให้ระลึกจดจำข้อความสำคัญไว้ว่า:—

ข้อ 1 ยุทธภยันั้น ถ้าเกิดขึ้นแล้วและมาถึงเมืองแล้วยากที่จะหลีกเลี่ยงพ้นได้

ข้อ 2 เครื่องป้องกันยุทธภยันี่ที่ดีที่สุด คือความปรองดองในหมู่เราทั้งหลาย และเราทั้งหลายต้องระวังอย่าให้มีความแตกร้างในระหว่างเราตนเอง

ข้อ 3 เครื่องที่จะทำให้มีความปรองดองในหมู่ชาวเราคือ เราต้องมีความมุ่งหมายเป็นอาทิอันเดียวกัน ต้องตั้งใจตรงกันอยู่ว่า อิศรภาพแห่งชาติสำคัญกว่าอิสรภาพแห่งบุคคล คนหนึ่งคนใดหรือพวกหนึ่งพวกใดโดยจำเพาะ และถ้าชาติเราไม่ถูกข่มเหงแล้ว ถึงตัวเราเองในส่วนตัวจะต้องเดือดร้อนในบางสมัย ก็อดกลั้นเสียดีกว่าที่จะก่อการแก่งแย่งในเมืองเรา

ข้อ 4 การที่แสดงตนว่าไม่เกี่ยวข้องหรือว่าไม่เห็นด้วยในการสงคราม ไม่เป็นเครื่องคุ้มตัวกันมิให้ข้าศึกเข้าริบหรือเกณฑ์เอาทรัพย์สมบัติได้เลย เพราะฉะนั้น ข้าศึกคิดเมืองเข้าแล้วอย่างไร ๆ ก็ต้องอุตหนุนรัฐบาลของเราโดยเต็มสติกำลังโดยทางใดที่เราจะทำได้ดีที่สุด

ข้อ 5 การที่ไม่ไปรบไม่เป็นเครื่องประกันว่าจะไม่ถูกบาดเจ็บหรือแม้ตาย เพราะกระสุนปืนไม่รู้จักเลือกในระหว่างพลรบกับพลเรือน เพราะฉะนั้น ถ้าไหน ๆ จะต้องเจ็บหรือตายแล้วก็เจ็บหรือตายอย่างลูกผู้ชายดีกว่า คือถืออาวุธอยู่ในมือ

ข้อ 6 ถึงจะมีความเต็มใจว่าจะอาสาไปรบในเมืองมีสติมาคิดเมืองก็ดี แต่ถ้าวรจนศึกมาตีแล้วจึงค่อยลุกขึ้นเตรียมตัวนั้นหาทันไม่ เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะถือเอาโอกาสในเวลาที่สงบศึก เพื่อเตรียมตัวไว้ให้พร้อม การเตรียมมีเป็น 3 สถาน คือ

สถานที่ 1 ต้องหมั่นฝึกฝนและเตือนใจตัวของตัวไว้อย่าให้ลืมได้ว่า เมืองไทยเป็นถิ่นฐานที่อยู่ของเรา เราจะยอมให้ผู้อื่นมาแย่งถิ่นของเราไม่ได้ เพราะฉะนั้น เราผู้เป็นคนอาศัยในเมืองไทย ต้องไม่เห็นแก่ตัวยิ่งกว่าเห็นแก่บ้านเมือง พวกเราที่เป็นไทยแท้เกิดมาในเมืองไทยถึงอย่างไร ๆ เราก็หนีจากเมืองไทยไม่พ้น ไม่เหมือนคนชาติอื่นซึ่งถ้ามีภัยขึ้นแก่เมืองไทย เขาก็หนีไปเสียให้พ้นได้

สถานที่ 2 ต้องเข้าใจว่าถึงเราจะเต็มใจอยากทำการป้องกันบ้านเมืองของเรา ถ้าเราไม่รู้วิธีที่จะทำการให้เป็นประโยชน์ได้แล้ว ก็เหมือนหุ่นยนต์อันไม่มีชีวิต เพราะฉะนั้น ถ้าอายุสมควรจะเป็นทหารได้ก็ควรมุ่งหมายอยากเป็นทหาร แต่ถ้าอายุเราเกินกำหนดแล้ว ก็ควรชวนชวายเป็นเสือป่า และพยายามให้ได้ความรู้ในทางเสือป่าให้มากที่สุดที่จะพึงทำได้

สถานที่ 3 ต้องไม่ตั้งอยู่ในความประมาท คือต้องจำไว้ว่า ตัวของตัวนับวันนับจะแก่ไปทุกที และในที่สุดก็ต้องตายวันหนึ่ง แต่เราต้องหวังว่าชาติของเราจะยังคงอยู่ต่อไป เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องสั่งสอนชักจูงใจแห่งลูกหลานหรือกุลบุตรซึ่งอยู่ในความปกครองของเรา ให้มีความรู้สึกเต็มบริบูรณ์ในสถานที่ 1 และที่ 2 ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างบนนี้ ดังนั้นจึงนับว่าเราได้กระทำหน้าที่อันควรแก่คนไทยโดยบริบูรณ์แท้จริง มุ่งประโยชน์แก่ชาติ และบ้านเกิดเมืองนอนของเราโดยแท้จริง

ถ้าคนไทยเรานึกได้เช่นกล่าวมาแล้วนี้ จะนับว่าเราทั้งหลายถึงซึ่งความรุ่งเรืองแท้จริง ดียิ่งเสียกว่าที่จะเป็นแต่คุยโป้งเก็บขี้ปากฝรั่งมาพูดให้ฟังชานเปล่า ๆ ความ “ชิวิไลซ์” แท้จริง หาได้อยู่ที่ปากไม่ อยู่ที่ใจและที่ความประพฤติอันเป็นไปโดยความบังคับแห่งใจนั้นต่างหาก ถึงจะ แต่งตัวเป็นฝรั่งหรือตะโกนประกาศความ “ชิวิไลซ์” ของตัวให้กึกก้องกลางพระนครทุกคืน ทุกวันก็ตาม แต่ถ้าใจไม่เป็น “ชิวิไลซ์” จริง และประพฤติก็น่าผิดกับคนจรจัดแล้ว จะมีใครเขา เชื่อถือว่า “ชิวิไลซ์” จริงก็หาไม่ได้

อัศวพาหุ

ความเป็นชาติโดยแท้จริง

ศัพท์ว่า “ชาติ” นี้ ในสมัยนี้ดูมีผู้แปลความกันต่าง ๆ นานา และต่างคนต่างก็เห็นว่าคำแปลของตนนั้นถูก เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อถกเถียงกันอยู่โดยไม่มีที่สิ้นสุด และด้วยเหตุฉะนั้นจึงได้มีความแตกต่างกันอยู่มากในข้อวินิจฉัยว่าชาติจะควรมีลักษณะอย่างไร คือจะควรประกอบด้วยลักษณะอย่างไรจึงจะควรนับได้ว่าเป็นชาติอย่างดีแท้

ความเห็นของบุคคลจำพวกที่มักอ้างตนว่าเป็นคนสมัยใหม่ ใช้สมองได้ตามแบบฝรั่งแล้ว มักพอใจแสดงว่าลักษณะแห่งชาติอันรุ่งเรืองแท้ คือ “ต้องมีอิสรภาพแก่บุคคลทุกคนโดยบริบูรณ์” วาทะอันนี้เป็นคำแสดงลัทธิอันหนึ่งซึ่งถ้าเป็นอยู่แต่เพียงลัทธิแล้วก็ดีอยู่ แต่ครั้งเมื่อนำลัทธินั้นมาใช้ในกิจการสำหรับทุก ๆ วันแล้ว ก็ย่อมบังเกิดความยุ่งเหยิงได้เป็นอันมาก เนื่องจากความเข้าใจของบุคคลที่มีอยู่ต่าง ๆ กัน และถ้าแม้เริ่มด้วยความเข้าใจผิดเสียแต่ในขั้นต้น คือเริ่มด้วยแปลศัพท์ “อิสรภาพแห่งบุคคล” ว่าประพฤติอะไร ๆ ได้ตามใจทั้งสิ้นนั้นแล้ว ผู้ที่เข้าใจผิดเช่นนั้น ยิ่งตรงไปก็ยิ่งจะมีแต่ความเห็นผิดกว้างขวางออกไปทุกที จนในที่สุดอาจที่จะหวนไปดิเอาครูผู้แสดงลัทธิในขั้นต้นนั้นเอง ว่าเข้าใจผิดหรืออธิบายลัทธิผิดก็ได้

การอวดรู้ยิ่งครูเช่นนี้ มิใช่จะมีแต่ในสมัยเราเมื่อไร ถึงเมื่อสองพันปีเศษล่วงมาแล้ว ก็มีเหมือนกัน ตัวอย่าง ๆ สำคัญของคนจำพวกนี้ คือ เทวทัต ซึ่งแรกเริ่มก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า แต่อาศัยเหตุที่มีจิตทะเยอทะยานอยากจะเป็นใหญ่และมีชื่อเสียง จึงได้มีจิตอุบายแก่พระสาวกอื่น ๆ จนพาให้กลายเป็นผู้ที่ติเตียนพระพุทธเจ้าว่าทรงลำเอียง เลือกที่รักมักที่ชัง เลยต้องถูกไล่ให้ออกจากคณะพุทธสาวก เทวทัตก็ไปตั้งคณะของตนขึ้นใหม่ ตั้งตนเป็นคณาจารย์ และพอใจยกวาทะของตนขึ้นได้พระพุทธวิจนะและกล่าวว่าคะได้ต่าง ๆ เช่นกล่าวว่า เมื่อห้ามมิให้ฆ่าสัตว์แล้วก็ควรที่จะห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ด้วยทีเดียวจึงจะถูก เริ่มด้วยยกวาทะอวดดีได้เช่นนี้ก่อน แล้วเมื่อไม่มีใครเขาฟัง หรือมีคนชาติเดียวกันก็กลับโกรธ เลยตั้งความเพียรที่จะทำลายคณะพุทธสาวกด้วยอุบายต่าง ๆ และเมื่อไม่เป็นผลสำเร็จสมปรารถนาแล้ว จึงต้องเลยคิดประทุษร้ายต่อพระองค์พระพุทธเจ้าโดยตรง พยายามใช้อุบายปลงพระชนมชีพด้วยประการต่าง ๆ เช่น

ตอนช้างนาหาคิริเข้าไปจะทำร้ายพระองค์เป็นต้น จนในที่สุดเทวทัตก็ต้องถึงแก่ความพินาศ เพราะแพ้กัณฑ์ตนเอง ผู้พอใจประพจน์เป็นอาจารย์อุตริในทางการเมือง น่าจะลืมเรื่องเทวทัตเสียแล้ว หรือบางทีจะไม่ได้เคยทราบเลยก็อาจจะเป็นไปได้ จึงได้เข้าใจผิดคิดว่าตนเป็นคนเก่งทันสมัย แท้จริงเป็นลูกศิษย์เถรเทวทัตต่างหาก

ว่าโดยลำพังพวกนักพุดอุตริเองนั้น ไม่อัครจริยอันใด เพราะความพินาศได้มีแล้วแก่เถรเทวทัตอย่างไร ความพินาศก็คงจะมีมาถึงผู้อุตริทำนองเดียวกันนั้น โดยอาการเช่นกัน แต่มีคนจำพวกที่น่าสงสารอยู่บ้าง คือผู้ที่เผลอสติหลงเชื่อว่าท้าวที่เป็นองค์แห่งความฉิบหาย อย่างเช่นพระเจ้าอชาตศัตรู ซึ่งเชื่อถือเทวทัตจนเป็นกบฏต่อพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระบิดา และปลงพระชนมชีพพระบิดาเสียด้วยอาการอันทารุณร้ายกาจ จนเมื่อมีพระราชโอรสมาเองแล้ว จึงรู้สึกพระองค์ว่าพระราชบิดาจะได้มีความสิเนหาวิโรคนในพระองค์สักปานใด แต่เมื่อรู้สึกพระองค์นั้น ก็เกินเวลาที่แก้ไขเสียแล้ว และถึงแม้จะทรงสร้างวัดวาอารามหรือเจดีย์สถานแปดหมื่นสี่พันแห่งเท่าจำนวนพระธรรมชั้นตรี พระเจ้าอชาตศัตรูก็ไม่สามารถที่จะทรงชำระล้างอนันตริยกรรมอันอกุศลคือบิตุฆาต ซึ่งได้ทรงกระทำลงในขณะที่ตกอยู่ในความหลงเชื่อถ้อยคำของเถรเทวทัตนั้นเลย เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูกับเทวทัตที่แสดงมานี้ มีอุปมาฉันใด ผู้หลงเชื่อถ้อยคำของนักพุดสอนอุตริในการเมือง ก็อุปมาฉันนั้น เพราะถ้าขึ้นหลงไป บางทีจะรู้สึกตัวต่อเมื่อทำลายชาติของตนเสียแล้ว และเมื่อนั้นจะหาสิ่งไรลบล้างอนันตริยกรรมซึ่งตนกระทำลงไป ในขณะที่หลงนั้นไม่ได้เลย

ข้อที่ข้าพเจ้ายกเอาการทำลายชาติเป็นอนันตริยกรรมคือ เป็นบาปอันหนักที่สุด ถึงแก่เป็นเครื่องตัดทางสวรรค์และทางนิพพานทีเดียวขณะนี้ ข้าพเจ้าถือเอาตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดว่าความประพจน์สังฆเภท คือ ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน เป็นอนันตริยกรรมอันหนึ่ง ก็เมื่อการทำสงฆ์ให้แตกจากกันเป็นอนันตริยกรรมแล้ว การทำคณะชนที่ร่วมชาติให้แตกกัน จะไม่จัดว่าเป็นอนันตริยกรรมฤ? ข้าพเจ้าเห็นว่าจะต้องนับว่าเหมือนกันทีเดียว

เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกเราที่เป็นคนไทย เมื่อเห็นสหായร่วมชาติจะตกไปอยู่ในความหลง ซึ่งจะนำไปให้กระทำอนันตริยกรรมทำลายชาติของตนแล้ว ถ้าไม่ห้ามปรามหรือเตือนสติ จะมิบกพร่องไปในหน้าที่กรณียกิจแห่งชาวสยามฤ? การที่จะห้ามหรือเตือนเถรเทวทัตนั้น เป็นของพ้นวิสัย แต่ผู้ที่หลงวาทะของเทวทัตนั้น เราอื่น ๆ ที่ยังมีสติพอจะพยายามเหนี่ยวรั้งผู้ที่สติไม่บริบูรณ์ได้บ้าง

อนึ่งเป็นธรรมดาเถรเทวทัตก็ตีหรือเก้ออาจารย์ใด ๆ ก็ได้ เมื่อมีผู้อื่นไปเตือนสติคนที่หลงเชื่อในวาทะของตน คงจะต้องโกรธเคืองและหาว่าจาหยาบช้าต่าง ๆ มาว่ากล่าวเพื่อให้ระอาไป

ไม่กล้าคิดขวางการที่ตนจะนำคณะไปลงนรก แต่คนที่กล้าหาญจริงแล้ว ย่อมจะไม่สะดุ้งสะเทือน ในถ้อยคำของเถรเทศหรืออาจารย์ที่จะชักจูงคนหลงนั้นเลย ดังนี้ เราทั้งหลายก็ไม่ควรหวั่นไหว ในถ้อยคำมรุตวาท ซึ่งผู้ใด ๆ จะกล่าวทักท้วงเราผู้ตั้งใจดีต่อเพื่อนร่วมชาติที่ตกอยู่ในความหลง ควรมุ่งตรงแต่จะพูดจาถ้อยคำที่ดี และที่เป็นความจริงเพื่อจูงใจเพื่อนร่วมชาติให้ละเสีย ซึ่งทาง อันนำไปสู่อบายมุขตั้งหน้าเดิน ในทางที่จะนำเราไปสู่ความเป็นชาติอันประเสริฐแท้จริง

ลักษณะที่จะตัดสินว่าคำใดเป็นคำที่จะบำรุงความเป็นชาติให้ดีจริง และคำใดเป็นคำที่ไม่ถูกไม่จริงนั้น ควรพิจารณาว่าคำนั้นเป็นคำบำรุงความสามัคคีพร้อมเพรียง หรือเป็นไปเพื่อความแตกร้าง ? ถ้าเป็นคำบำรุงสามัคคี คือคำที่ถูก ถ้าเป็นคำบำรุงความแตกร้างอุบายแย่งแย่ง คือคำที่ผิดเป็นแน่แท้

ส่วนวิธีที่จะกล่าวคำใด ๆ ที่เป็นคติดี ควรจะถือตามแบบพระเทศน์นั้นและเป็นดี คือ

1. แสดงไปโดยลำดับ ไม่ดัดลัดให้ขาดความ
2. อ่างเหตุและผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
3. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
4. ไม่แสดงเพราะเห็นแก่ลามก
5. ไม่แสดงกระทบตนและผู้อื่น ไม่ยกตนและเสียตีสื่ออื่นโดยจำเพาะเจาะตัว ถ้าจะดีต้องดี

ความชั่วทั่ว ๆ ไป

6. ให้ผู้ฟังได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
7. สิ่งใดได้เคยฟังแล้วแต่ไม่เข้าใจชัด ทำให้เข้าใจ
8. บันเทาความสงสัย
9. แก้อความเห็นผิดให้ถูก
10. ให้จิตของผู้ฟังผ่องใส

ถ้าผู้ที่ตั้งใจเตือนเพื่อนร่วมชาติถือแบบแต่งหนังสือเช่นนี้ได้แล้วก็เป็นที่

ข้อที่จะวางเป็นบัญญัติหรือหลักลงไปว่า ชาติที่จะเป็นชาติโดยแท้จริงจะควรมีลักษณะ อย่างไรนั้น ก็แล้วแต่จะกล่าวกันตามตำรับอะไร คือตามตำรับกฎหมายนานาประเทศ หรือตำรับ รัฐประศาสนศาสตร์ ถ้าจะกล่าวตามทางกฎหมายนานาประเทศ ก็ต้องถือเอากฎหมายลักษณะ ชาติเป็นที่ตั้ง ถ้าจะกล่าวโดยทางรัฐประศาสนศาสตร์ ต้องถือเอากำหนดแห่งอำนาจของรัฐบาล ที่จะแผ่ความปกครองไปได้เพียงใดเป็นที่ตั้ง แต่ในสมัยนี้ดูมหาชนโดยทั่ว ๆ ไปเอียงไปข้างจะถือ

เอาภาษาเป็นเกณฑ์ และมหาสงครามในยุโรปที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ก็เพราะข้อวิวาทกันด้วยปัญหา เรื่องภาษานี้แหละยิ่งกว่าสิ่งอื่น

ส่วนทางกฎหมายนานาประเทศก็คิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ก็ดี เป็นข้อความที่จะต้องการ อธิบายยืดยาวเกินที่จะอธิบายได้ในที่นี้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอยุติไว้ ไม่กล่าวต่อไปในทาง นั้น ๆ แต่จะขอกล่าวด้วยเรื่องภาษาต่อไปโดยย่อ

ไม่มีข้อสงสัยแน่แล้ว ภาษาเป็นเครื่องผูกพันมนุษย์ต่อมนุษย์แน่นแฟ้นยิ่งกว่าสิ่งอื่น และ ไม่มีสิ่งอะไรที่จะทำให้คนรู้สึกเป็นพวกเดียวกันดี หรือแน่นแฟ้นยิ่งไปกว่าพูดภาษาเดียวกัน รัฐบาล ทั้งปวงย่อมรู้สึกในข้อนี้อยู่ดี เพราะฉะนั้นรัฐบาลใดที่ต้องปกครองชนต่างภาษาจึงต้องพยายาม ตั้งโรงเรียนและออกบัญญัติบังคับให้ชนต่างภาษาเรียนภาษาของผู้ปกครอง แต่ความคิดเช่นนี้ มิใช่จะสำเร็จตามปรารถนาของรัฐบาลเสมอก็หาไม่ได้ และถ้ายังจัดการแปลงภาษาไม่สำเร็จ อยู่ตราบใดก็แปลว่าผู้พูดต่างภาษากับผู้ปกครองนั้นยังไม่เชื่อมอยู่ตราบนั้น และยังคงเรียกว่า เป็นชาติเดียวกับมหาชนพื้นเมืองไม่ได้อยู่ตราบนั้น ภาษาเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในใจมนุษย์แน่นแฟ้น ยิ่งกว่าสิ่งอื่น เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลโดยยอมเปลี่ยนภาษาเดิมของตนนั้นแหละจึงจะควรจัดได้ว่า แปลงชาติโดยแท้จริง การแปลงชาติด้วยกระดาษนั้น ข้าพเจ้าคนหนึ่งเป็นผู้ที่ไม่เลื่อมใสเชื่อถือว่า เป็นไปได้จริงมาแต่เดิมแล้ว ครั้นมาเมื่อเกิดมหาสงครามในยุโรปครั้งนี้ขึ้น และได้ยินคำกล่าว แสดงความเห็นกันขึ้นว่า สัญญาทั้งปวงเป็นเศษกระดาษชิ้นหนึ่ง ๆ เท่านั้น และว่าความจำเป็น ย่อมไม่รู้จักรักรณะใด ๆ ดังนี้ ก็ยิ่งทำให้ข้าพเจ้ามีความเชื่อถือ ในอำนาจแห่งเศษกระดาษใบ แปลงชาตินั้นน้อยลงอีกมากทีเดียว

สรุปรวมความก็กล่าวได้อีกครั้งหนึ่งว่า ลักษณะที่จะตัดสินว่าใครเป็นคนชาติใดนั้นก็ มีอยู่แต่ที่ภาษาซึ่งคนนั้นใช้อยู่โดยปกตินั้นแล เมื่อตั้งเกณฑ์เช่นนี้แล้ว จะต้องนึกกันต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้นชาติไทยจะเล็กลงไปสักปานใด ?

คนโดยมากที่แลดูการแต่เผิน ๆ พอใจจะพูดว่า ถ้าเราจะไม่นับจีนเป็นคนไทยด้วยแล้ว จะทำให้ชาติเราเล็กลงไปมาก แท้จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะที่จีนมีอยู่เป็นจำนวนมากจนขนาดาก ก็เป็นแต่ในกรุงเทพฯ แห่งเดียว ในที่อื่น ๆ จีนมีอยู่กระจาย ๆ เท่านั้น จีนที่มีอยู่ในเมืองเรานี้ก็ แบ่งได้เป็น 2 จำพวก คือพวกกุลีส ซึ่งมีได้ตั้งใจที่จะคงอยู่ในกรุงสยามกับพวกพ่อค้าหรือชาวไร่ ชาวสวนซึ่งตั้งใจฝังรกรากอยู่ในกรุงสยามทีเดียว พวกที่เป็นแต่คิดมาหางานทำพอได้ทุนกลับไป เมืองจีนนั้น พูดภาษาไทยไม่ได้และไม่พยายามที่จะเรียนภาษาไทยทีเดียว และนับว่าไม่มีอะไร ที่จะติดต่อกับไทยเราเลย ทั้งในความนิยมและความคิด เพราะฉะนั้น การที่จะนับจีนพวกนี้เป็นไทย

ก็ได้ แต่โดยเหยียดอย่างมากเต็มที แต่ขออย่าให้ท่านผู้อ่านเข้าใจผิดไป ว่าข้าพเจ้าจะตั้งใจกล่าวว่า
จีนเหล่านี้ไม่ใช่คนในบังคับสยาม เพราะการที่คนใดจะอยู่ในบังคับของรัฐบาลใดนั้น ไม่เกี่ยวแก่
ภาษาที่คนนั้น ๆ พูดหาได้ เกี่ยวแก่ภูมิลาเนาที่เขาอยู่ กับสัญญาาระหว่างนานาประเทศ เพราะ
ฉะนั้น ไม่ใช่แต่จีน ถึงชนชาติอื่น ๆ ที่มีได้มีสัญญากับกรุงสยาม เช่นชาวตุงก็เป็นต้น เมื่ออยู่ใน
กรุงสยามก็ต้องนับว่าเป็นคนในบังคับสยามเหมือนกัน แต่จะนับว่าเป็นไทยก็หาได้ไม่ เหตุฉะนี้
ไม่ควรถือเอาการอยู่ในบังคับใครเป็นหลักแสดงชาติแห่งบุคคล ต้องถือเอาภาษาเป็นใหญ่ และ
ใครพูดภาษาก็แปลว่าเป็นชาตินั้น เพราะการพูดภาษาใดแปลว่าปลงใจจงรักภักดีต่อชาตินั้น
โดยจริงใจไม่ใช่โดยความจำเป็นชั่วคราว

นอกจากนี้ก็มีหลักวางเกณฑ์ได้อีกสถานหนึ่ง คือ การที่จะตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติใดโดย
แท้จริงนั้น ต้องพิจารณาว่าผู้นั้นมีความจงรักภักดีต่อใคร ? ถ้าเขาจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินสยาม เขาจึงจะเป็นไทยแท้ แต่ถ้าใครแสดงตนว่าเป็นอิสระแก่ตน ไม่มีความ
จงรักภักดีต่อผู้ใดตั้งนี้ ต้องจัดว่าผู้นั้นเป็นคนไม่มีชาติเพราะคน ๆ เดียวหรือหมู่เดียว จะตั้งตนขึ้น
เป็นชาติต่างหากหาได้ไม่ บัญญัติข้อนี้มีตรงกันอยู่ทางกฎหมายนานาประเทศและรัฐประศาสน-
ศาสตร์

การที่แสดงความจงรักภักดีต่อชาติหรือต่อพระมหากษัตริย์นั้น ย่อมมีความจำเป็นที่
จะต้องเสียสละอยู่บ้าง ไม่มากก็น้อย เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ใดไม่มีความเต็มใจอยู่ที่จะยอมสละความ
สะดวกส่วนตัวอย่างใดอย่างหนึ่งบ้างแล้ว ก็นับว่าผู้นั้นจะถือธรรมะที่เราให้ชื่อว่า “ภักดี” นั้น
ไม่ได้เลย

การเสียสละสำคัญอันหนึ่ง คือสละความเป็นโสดแก่ตนในกิจการบางอย่าง เช่นต่างว่า
เป็นเวลาเมื่อศึกษาใกล้เมืองที่เราอยู่ ผู้ปกครองจะห้ามมิให้จุดไฟในบ้านเรือน ถ้าเรายอม ก็แปลว่า
เราสละความเป็นโสดแก่ตนอย่างหนึ่งแล้ว เพราะผู้ที่เป้นอิสระแท้จริงแล้ว การที่จะจุดไฟหรือ
มิจุดภายในบ้านของตน ย่อมอยู่ในอำนาจอันชอบธรรมแห่งเจ้าของบ้านแท้ ๆ เพราะฉะนั้น
การที่ผู้ใดยอมสละอำนาจอันชอบธรรมเช่นนี้ ต้องเข้าใจว่า เพราะเห็นแก่สาธารณประโยชน์
และความสะดวกแก่มหาชน ยิ่งกว่าเห็นแก่ความสะดวกของตนเอง ผู้ที่ยอมสละได้เช่นนี้แหละ
คือ ผู้มีความภักดีจริง รักชาติจริง ผู้ที่ไม่ยอม คือ ผู้รักชาติแต่ปาก ขอรื้อห้ามจุดไฟนี้ยกมากล่าว
แต่พอเป็นอุทาหรณ์ และในกิจการอื่น ๆ ทั้งน้อยใหญ่ยอมเป็นเช่นเดียวกัน ความข้อนี้เป็นความจริง
ซึ่งถึงแม้จะมีผู้แสดงโวหารพลิกแพลงอย่างไร ก็เสียไปไม่พ้น และจะลบล้างความจริงข้อนี้ได้เลย

อนึ่ง ถ้ามีความภักดีต่อชาติจริงแล้ว ต้องงดคำพูดว่า “ไม่ใช่กงการอะไรของข้า” เช่น
จะกล่าวว่าการปกครองเป็นหน้าที่ของกระทรวงนครบาลหรือมหาดไทยเท่านั้น หรือการป้องกัน

กรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ของกองทัพบก ทหารเรือ เท่านั้นดังนั้นเป็นการพูดว่า “ไม่ใช่กองการอะไรของข้า” แท้จริงการปกครอง ถ้าประชาชนไม่ช่วยโดยเชื่อฟังผู้ปกครองแล้ว ก็หาเป็นผลสำเร็จได้ไม่ และการป้องกันบ้านเมือง ถ้าประชาชนไม่อุดหนุนกองทัพบกทหารเรือแล้ว ก็คงยากที่จะทำการต่อสู้ศัตรูได้ดีจริง ๆ

ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้อ่านพบความเห็นอันหนึ่งในหนังสือพิมพ์อังกฤษชื่อ “ทีเวอรัลด์” ซึ่งจับใจข้าพเจ้าอยู่ จึงขอแปลมาลงไว้ในที่นี้ ดังต่อไปนี้:—

“เป็นธรรมดาเราทั้งหลายย่อมอยากจะรอดพ้นจากความลำบากโดยอเนกประการ อันมีมาเพราะความต่อสู้กันระหว่างโลกโดยอาการอันน่าสยดสยอง และดูเหมือนในเบื้องหลังแห่งสมองของเราจะมีความเห็นอยู่ว่า ความกระตือรือร้นในแนวยิงเท่านั้น เป็นพยานแห่งความดำเนินแห่งกิจการข้อนี้ผิดทีเดียว แนวยิงเป็นแต่เพียงปลายหอก โรงงานต่าง ๆ เป็นด้ามและชาติทั้งชาติคือคนที่ถือหอกมือที่จับหอกนั้นคือคนที่รบอยู่ แต่ความสามารถที่ใช้มือให้แทงไปนั้นเป็นของผู้ปกครอง ส่วนกำลังที่จะแทงได้เบาแรงเพียงไรนั้น ก็แล้วแต่กล้ามเนื้อและเส้นเอ็น ซึ่งท่านและข้าพเจ้า และเราทั้งหลายทุก ๆ คนเป็นส่วนหนึ่ง ๆ การหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบจะมีไม่ได้ในการสงครามเช่นนี้ คงมีแต่ที่เราจะทำการตามหน้าที่ของเรา และช่วยเร่งความสิ้นสุดแห่งการสงคราม หรือถ้าเราเกียจคร้านเสีย เราก็เป็นลูกตุ้มซึ่งถ่วงความสำเร็จในที่สุดนั้นให้เห็นเข้าไปเท่านั้น”

คำที่เขากล่าวเช่นนี้ เป็นภาษิตซึ่งควรไทยเราจะพิจารณาอยู่เหมือนกัน และถ้าจะกล่าวกันโดยโวหารข้างไทยเราโดยย่อ ๆ ก็กล่าวได้ว่า เราอยู่ในเรือลำเดียวกัน เพราะฉะนั้นหน้าที่จะต้องช่วยกันพาย ถ้าแม่ไม่พาย ถึงแม้ว่าจะไม่เอาตีนราน้ำเป็นแต่ นั่งอยู่เฉย ก็หนักเรือเปล่า ๆ อาจจะทำให้เรือแล่นช้าไปได้เป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้นต้องเลือกเอาอย่างหนึ่ง ถ้าจะพาก็จับพายขึ้นและอย่าเถียงนายท้าย หรือถ้าจะไม่พาก็ขึ้นจากเรือหรือลงน้ำว่ายไปตามลำพังเถิด อย่ามานั่งอยู่ในเรือของไทยเราให้หนักเรือเลย ถ้าเราต้องการของหนักสำหรับเป็นระวางถ่วงเรือของเราก็เอาก้อนหินดีกว่า เพราะมันไม่มีเสียงที่จะส่งอวดดีเถียงนายท้าย

ถ้อยคำเหล่านี้ ข้าพเจ้าตั้งใจกล่าวให้คนไทยที่ร่วมชาติและมีความจงรักภักดี ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจจะสืซอให้ควาย (หรือสัตว์อะไรอื่น ๆ) ฟัง เพราะฉะนั้น ถ้าจะมีสัตว์อะไรร้องโต้ขึ้น ข้าพเจ้าก็จะไม่ถือเป็นอารมณ์เลย และอาศัยเหตุที่ข้าพเจ้าพูดภาษาสัตว์ไม่เป็น ข้าพเจ้าคงไม่พยายามร้องแข่งกับสัตว์เลยทีเดียว

อัสวาทหุ